

Moralność pani Dulskiej

GABRIELA ZAPOLSKA

Moralność pani Dulskiej

KOMEDIA W TRZECH AKTACH

OSOBY:

PANI DULSKA

PAN DULSKI

ZBYSZKO DULSKI

HESIA DULSKA

MELA DULSKA

JULIASIEWICZOWA Z DULSKICH

LOKATORKA

HANKA

TADRACHOWA

Rzecz dzieje się w mieście.

AKT I

Scena przedstawia salon w burżuazyjnym domu. — Dywany — meble solidne — na ścianach w złoconych ramach premia i Bóg wie jakie obrazy. — Rogi obfitości — sztuczne palmy — landszaft haftowany za szkłem. — Pomiędzy tym stara, piękna serwantka mahoniowa i empirowy ekranik. — Lampa z abażurem z bibuły — stoliki, a na nich fotografie. — Rolety spuszczone — na scenie ciemno. — Gdy zasłona się podnosi, zegar w jadalni bije godzinę szóstą. — W czasie pierwszych scen powoli rozwidnia się — wreszcie rozwidnia się zupełnie, gdy story podniosą.

Mieszczanin

SCENA I

Chwilę scena pozostaje pusta. Słychać za kulisami szłapanie pantofli. Z lewej (sypialnia małżeńska) wchodzi DULSKA w stroju niedbałym. Papiloty — z tyłu cienki kosmyk — kaftanik biały wątpliwej czystości — halka włóczkowa krótka, poddarta na brzuchu. Idzie, mrużąc — świeca w ręku. Stawia świecę na stole — idzie do kuchni.

Gospodyni, Kobieta, Dom

DULSKA

Kucharka! Hanka! wstawać!...

Mruczenie w kuchni.

Co? jeszcze czas? Księżniczki! Nie z waszym nosem, a już wstałam... Cicho kucharka — nie rezonować. Palić pod kuchnią. Hanka! chodź palić w piecu w salonie. A żywo!...

idzie ku drzwiom na prawo

Heśka! Mela! wstawać! lekcje przepowiedzieć — gamy do grania... prędeż... nie gnść w łózkach!...

Chwilę chodzi po scenie, mrużąc. Idzie do pierwszych drzwi na prawo — zagląda — łamie ręce, wchodzi do pokoju ze świecą.

SCENA II

Pan, Sługa

DULSKA — HANKA

HANKA *bosa — spódnica ledwo zawiązana, koszula, kaftanik narzucony — niesie smolaki i trochę węgli. Przykuca przy piecu — rozpala — podciąga nosem — wzdycha. Wchodzi DULSKA zła.*

DULSKA

Jak palisz? jak palisz? skaranie Boże z tym tłomokiem. Do krów, do krów, nie do pańskich pieców. Czego niszczysz tyle smolaków! Czekaj, ustąp się, ty do niczego — ja ci pokażę.

przykuca sama i pali w piecu

Ruszaj zbudzić panienki, a jak nie zechcą wstać, to pościągaj koldry.

HANKA *idzie do pokoju dziewcząt, DULSKA pali w piecu i dmucha, jaskrawy płomień oświetla jej twarz tłustą i nalaną — wraca HANKA.*

Cóż panny? wstają?

HANKA

Pościagałam koldry. Panna Hesja kopnęła mnie w brzuch.

DULSKA

Wielka afera — zgoi się do wesela.

Chwila milczenia.

HANKA

Proszę wielmożnej pani...

DULSKA

Widzisz, jak się w piecu pali?

gospodyni, mieszczanin

HANKA
Proszę wielmożnej pani...

DULSKA
Ja o wszystkim myśleć muszę. Niedługo przez was to zejść do grobu.

HANKA miasto
całuje ją w rękę
Proszę wielmożnej pani! Ja chciałam prosić, że ja już od pierwszego pójść sobie.

DULSKA
Co? jak?

HANKA
ciszej
Pójść sobie.

DULSKA
Ani mi się waży. Ja za ciebie zapłaciłam w kantorze. Musisz dalej służyć. A to mi się podoba!

HANKA
Ja dam na swoje miejsce.

DULSKA
Patrzcie ją! jak się odgryzła. Już jej się w głowie przewróciło. O! już miasto na nią działo... Może na pannę służącą się śpieszy? co?

HANKA
Proszę wielmożnej pani, to... przez panicza.

DULSKA
A...

HANKA
Tak... ja nie chcę — bo to...

DULSKA
Znowu?

HANKA
Ciągłe — a to to — a to tak... a ja przecież...

DULSKA
nie patrząc na nią
No — dobrze. Ja mu powiem.

HANKA
Proszę wielmożnej pani — to na nic. Przecież wielmożna pani już nie raz, nie dwa mówiła, że mówiła...

DULSKA
No — ale teraz to pomoże.

HANKA ksiądz
Bo ksiądz mówił żeby odejść.

DULSKA
Czy ty u księdza służysz, czy u mnie?

HANKA
Ale ja księdza muszę słuchać.

DULSKA
Idź po mleko i po bułki.

HANKA

Idę, proszę wielmożnej pani
wychodzi

DULSKA

idzie ku drzwiom sypialni małżeńskiej
Felicjanie! Felicjanie! wstawaj!... spóźnisz się do biura...
idzie do drzwi sypialni córek
Hesia! Mela! spóźnicie się na pensję...

córka, dom, gospodyni,
matka, mąż, syn, żona

GŁOS HESI

Mamuńciu, tak zimno! troszkę ciepłej wody...

DULSKA

Jeszcze czego? Hartujcie się... Felicjan! wstajesz? Wiesz? ten błazen, twój syn, nie wrócił jeszcze do domu! Co? nic nie mówisz? naturalnie. Ojciec toleruje. Niedaleko padło jabłko od jabłoni. Ale jak będą dłużki małe — nie zapłacę.

HANKA

uchyla drzwi od kuchni

Proszę wielmożnej pani — stróż przyszedł o meldunki tych państwa, co się sprowadzili.

DULSKA

Idę! Hesia! Mela! Felicjan! a to śpiąca familia. No! no! z torbami poszlibyśmy, żeby nie ja...

wchodząc do kuchni

Dlaczego stróż zostawia na dziedzińcu nową miotłę? Deszcz leje...

Zamyka drzwi. Głos ginie.

SCENA III

Córka, Dorosłość, Dziecko,
Siostra

HESIA — MELA

HESIA, MELA *wybiegają ze swego pokoju — krótkie spódniczki jednakowe — barchanowe kaftaniki — włosy rozpuszczone — biegną do pieca — przykucają przed drzwiczkami.*

HESIA

Chodź! chodź!

MELA

Nie ma jej?

HESIA

Nie ma — słyszysz przecież, jak myje głowę stróżowi. Ha! jak miło ogrzać się trochę.

MELA

No! nie pchaj się — ja także...

HESIA

Czekaj!... poprawię. A teraz daj grzebień, to cię uczeszę.

MELA

Daj spokój! Jak zobaczy, będzie krzyk.

HESIA

Niech krzyczy. Ja się nie boję.

MELA

Ale ja się boję. To tak nieprzyjemnie, jak kto głośno krzyczy.

HESIA

Bo ty jesteś sentymentalna. Ty się wdałaś w ojca. Lelum polelum...

sluga

MELA

Skąd ty wiesz, jaki jest ojciec? przecież ojciec nic nie mówi.

HESIA

E! już ja wiem. Zresztą masz jego nos.

MELA

To dziwne.

HESIA

czesze ją

Co?

MELA

Niby że dziecko podobne do ojca albo do matki. Jak to się dzieje?

grzech, nauka, wiedza

HESIA

A ja wiem! a ja wiem...

MELA

nieśmiało

Wiesz?... powiedz...

HESIA

Nie ma głupich — nie powiem — ale wiem.

MELA

Kto ci powiedział?

HESIA

Kucharka.

MELA

O! kiedy?

HESIA

Wczoraj — jak mama poszła do teatru, a nas nie wzięła, bo to niemoralna sztuka. Poszłam do kuchni i tam Anna mi powiedziała! och! Melu!... och, Melu!...
tarza się po dywanie, śmiejąc się.

MELA

Hesia! Ja myślę, że to grzech.

HESIA

Co?

MELA

Mówić z kucharką o takich rzeczach.

HESIA

Kiedy to prawda. Tak jest naprawdę.

MELA

Gdyby to mama wiedziała.

dziecko, matka

HESIA

No to co? Krzyczałyby — ona wiecznie krzyczy.

MELA

po chwili

A mnie nie powiesz?

HESIA

Nie. Nie chcę cię brać na swe sumienie. Nie gorsz malutkich!...

Chwilę milczą. HESIA wstaje i na palcach idzie do sypialni ZBYSZKA — zagląda i wraca do pieca — w pół drogi spotyka ją MELA — siadają: HESIA na fotelu, a MELA zaplata jej włosy w warkocz.

No! zrób teraz ze mnie dziewczę z czarną kosą spod wiejskiej strzechy...

MELA
To nie kręć się.

HESIA
Wiesz! Zbyszko znów poszedł na lumpkę.

brat, flirt, miłość, sługa

MELA
Nie ma go?

HESIA
Nie ma. Coś bym ci powiedziała, ale przysięgnij się, że nikomu nie powiesz... nachyl się... Zbyszko lata za Hanką.

MELA
Po co?...

HESIA
E... bo ty... co z tobą gadać!... no, powiedz sama, czy można z tobą gadać?

MELA
No, bo mówisz, że lata.

HESIA
No — lata — czy zaczepia — czy kocha się — czy jak...

MELA
Och, Hesi! Zbyszko?

HESIA
No co? nie byłaś na *Halce*? nie wiesz, jak to się dzieje? Panicz, no i nieszczęsna Halka gwałtem tu idzie...
śmieje się serdecznie.

MELA
Ale to na scenie... potem¹, to było wtedy, jak takie kontusze nosili — ale Zbyszko...
och, Hesi!...
Wchodzi HANKA — klęka przy piecu.

HESIA
O, Hanka!... ja się jej zapytam. Zobaczysz, czy ja kłamię.

MELA
ze strachem
Hesi! nie pytaj się — ja... proszę!...

HESIA
Dlaczego? to swoja rzecz... zresztą mama nie słyszy.

MELA
Hesi!... mnie czegoś przed Hanką wstyd.
Milczenie.

HESIA
cicho
No, to się nie będę pytać, ale ja widziałam wczoraj, jak on ją tu a tu szczypał.

MELA
A mówisz, że się w niej kocha.

HESIA
No... no właśnie.

MELA
Przecież gdyby się w niej kochał, to by ją nie szczypał.

¹potem — tu: poza tym. [przypis edytorski]

HESIA
Wiesz co? ciebie pod klosz... no! no!

MELA
Za co, Hesi, pod klosz.

HESIA
Za twoją głupotę!
Chwila. Nagle.
Ach! chciałabym wiedzieć, gdzie ten Zbyszko tak nocami chodzi?

Nauka, Wiedza

MELA
naiwnie
Może do parku na spacer — teraz tak ładnie...

HESIA
Głupia jesteś...
nagle do Hanki
Hanka! nie wiesz ty, gdzie tak panowie po nocach chodzą?

Sługa

HANKA
Skądże ja?...

HESIA
No — tak, jak pan Zbyszko... do rana prawie co dzień.

HANKA
A no musi gdzieści...

HESIA
Pytałam się go — mówił: na lumpkę — a kucharka śmiała się także i mówiła, że to do nocnych kawiarni. Ach, Boże! kiedy ja się już naprawdę czegoś porządnie dowiem! kiedy ja już będę duża! kiedy nie będzie przede mną tajemnic.

MELA
A ja tak wolę.

HESIA
Co?

MELA
Nie wiedzieć o niczym. To tak jakoś miło. Ja wolę nic nie wiedzieć.

HESIA
Tuman!...

SCENA IV

Też same — DULSKA

Przez scenę jak huragan przelatuje DULSKA.

DULSKA
Czego wy tu? co to? ubierać się... Hanka sprzątać... Mela gamy!... Felicjanie!...
wpada do sypialni małżeńskiej.

córka, matka, sługa

HESIA
do MELI
Zostań jeszcze — już wicher przeleciał. Felicjanie!

MELA
Hesiu!...

HESIA
Co? rodzicielka! e!... przesady.

MELA
zgorszona

Hesiu! patrz, Hanka się śmieje.

HESIA

No to co? Niech się śmieje? Cóż to ja nie mam własnego sądu?

do HANKI

Czego się śmiejesz, idiotko? — sprzątaj! Albo czekaj. Byłaś kiedy w nocnej kawiarni?

Nauka, Wiedza

HANKA

Hi! hi! panienska też. Ja nawet nie wiem, gdzie to jest.

HESIA

Boś głupia. Kucharka była, jak była młoda. Mówi, że tam panowie siedzą, piją likiery i że tam bardzo wesoło. Kucharka mówiła, że tam są młode, ładne panny i że...

MELA

Cicho, Hesia! Jeszcze mama usłyszy.

HANKA *wychodzi.*

HESIA

Idź! idź! to nie dlatego, że mama, tylko że ty nie chcesz, żeby ci się w głowie rozświe-
tliło.

MELA

Mówiłam ci — wolę nie wiedzieć.

HESIA

Przed chwilą się sama pytałaś.

MELA

O co?

HESIA

O te... dzieci...

MELA

To co innego.

HESIA

Dlaczego?

MELA

Bo tamto o dzieciach to ciekawe, a to... brzydkie.

HESIA

Wcale nie — to jeszcze ciekawsze.

MELA

Może być — ale mnie to zaraz potem smutno.

HESIA

O!... idzie lump!...

SCENA V

HESIA — MELA — ZBYSZKO

ZBYSZKO — *kolnierz podniesiony, twarz zmięta, zmarznięty, skrzywiony. Młode to, a już niemożliwe, choć chwilami coś w głębi źrenic się przewija.*

Brat, Obyczaj, Rodzina,
Siostra

HESIA

Gdzie byłeś? gdzie byłeś?

ZBYSZKO

odsuwa ją laską

Poszła!...

HESIA

Gdzie byłeś? lumpowałeś się? mój złoty, powiedz... powiedz... ja nic nie powiem mamie.

ZBYSZKO

Poszła...

HESIA

Ładnie się wyrażasz... Nie powiesz — a ja wiem. W nocnej kawiarni byłeś — likiery piłeś — ładne panny były... tak ładnie śmierdzisz cygarami... u, u!... jak ja to lubię...

ZBYSZKO

Mówię ci... poszła!

MELA

Hesiu! daj spokój!

HESIA

Tak? to tak ze mną? poczekaj! ja też dorosnę — ja też pójdę na lumpę — ja też będę chodziła po kawiarniach i będę pić likiery... po nocnych kawiarniach, jak ty — jak ty!
skacze przed nim na jednej nodze.

ZBYSZKO

Ładna edukacja!... ślicznie się zapowiadasz...

HESIA

A teraz, żeby cię nauczyć grzeczności w kole rodzinnym...
woła

Mamciu! Mamciu!... Zbyszko powrócił...

ZBYSZKO

Cicho bądź!

DULSKA

wpada jak bomba
Jesteś?

ZBYSZKO

Jestem i znikam. Idę się przespać przed biurem.

DULSKA

Nie! — zostaniesz tu. Mam z tobą do pomówienia.

ZBYSZKO

A!... lecę z nóg.

DULSKA

surowo

Wierzę!...

do dziewcząt

Proszę iść się ubrać. Mela do gam.

MELA

Już nie ma czasu.

DULSKA

Pięciopalcówki — na to starczy. Hesia znów podarła kalosze.

ZBYSZKO

Nie ma tu gdzie czarnej kawy?

DULSKA

Nie ma, mój panie! Hesia nic nie szanuje. Nigdy z ciebie nie będzie kobieta jak należy.
Dziewczęta wybiegają.

Córka, Kobieta, Matka

ZBYSZKO

Nie ma czarnej kawy w tym zakładzie?

DULSKA
Gdzie byłeś?

kobieta, matka, mężczyzna,
syn, rodzina

ZBYSZKO
He?

DULSKA
Gdzie byłeś do tej pory?

ZBYSZKO
Gdybym mamci powiedział, to by mamcia tak skakała.

DULSKA
O!...

ZBYSZKO
Najlepiej więc nie pytać.

DULSKA
Jestem matką.

ZBYSZKO
Właśnie dlatego.

DULSKA
Muszę wiedzieć, na czym trawisz czas i zdrowie.

ZBYSZKO
Widzi mamcia, co mam pod nosem? Wąsy a nie mleko — a więc...

DULSKA
łamiąc ręce
Jak ty wyglądasz!

ZBYSZKO
E!

DULSKA
Jesteś zielony.

ZBYSZKO
To modny kolor. Mamcia kazała także balkony i okna pomalować na zielono.

DULSKA
Która panna cię weźmie, jak będziesz tak wyglądał.

ZBYSZKO
Jeszcze gorszych biorą. Nie ma czarnej kawy w tym zakładzie?

DULSKA
Wyrażaj się inaczej. Ciągłe myślisz, że jesteś w towarzystwie kokocic.

obyczajne, kobieta "upadła",
pieniądz

ZBYSZKO
Takie dobre towarzystwo, jak i inne. A potem co mamcia wydziwia na kokotki². Niby to i u nas nie ma kokot w kamienicy. Sama mamcia wynajmowała tej z pierwszego piętra.

DULSKA
z godnością
Ale się jej nie kłaniam.

ZBYSZKO
Ale pieniążki za czynsz mamcia bierze od niej, że aż ha...

²kokotka (a. kokota) — prostytutka. [przypis edytorski]

DULSKA

Przepraszam, to ja *takich* pieniędzy dla siebie nie biorę.

ZBYSZKO

A co mamcia z nimi robi?

DULSKA

majestatycznie

Podatki nimi płacę.

ZBYSZKO

Ha... no... A ja idę spać.

DULSKA

Czy ty się przestaniesz lampartować?

ZBYSZKO

*Jamais!*³

DULSKA

Ja długów płacić nie będę.

ZBYSZKO

E! to już o tym później.

DULSKA

Zbyszko! Zbyszko! na tom cię mlekiem swym karmiła, żebyś nasze uczciwe i szanowane nazwisko po kawiarniach i spelunkach⁴ włączył.

ZBYSZKO

Było mnie chować mączką Nestle'a — podobno doskonała.

DULSKA *siada przy stole, zgnębiona*. ZBYSZKO *podchodzi, siada na stole i mówi do niej poufale*.

No... nie martwiuchny się, pani Dulska. Ale co mamcia chce, żebyś ja tu z wami w domu robił? Nikt nie bywa... żyjemy jak ostatnie sobki.

DULSKA

Ciężkie czasy — nie ma na przyjęcia.

ZBYSZKO

E! człowiek jest zwierzęciem towarzyskim. Musi od czasu do czasu myśl wymienić. O! widzi mamcia, myśl — to wielkie słowo. Choć ono się stąd gna, to przecież tu i ówdzie się jeszcze kręci...

cmentarz, dom

DULSKA

Ja tam nie mam czasu myśleć...

czas

ZBYSZKO

Właśnie, właśnie. Więc też ja myk z domu, bo w domu właściwie cmentarz. A czego? Myśli — swobodnej, szerokiej myśli.

DULSKA

A więc do kawiarni, do...

ZBYSZKO

Tak — tak! do... Co mamcia może wiedzieć, którymi to drogami chadza ludzka myśl, nawet takiego jak ja kołtuna.

DULSKA

Jesteś głupi. Ty i twój ojciec — to jedna dusza. On co dzień w cukierni, a ty — Bóg wie gdzie...

SCENA VI

Mąż, Żona

DULSKA — DULSKI — ZBYSZKO

DULSKI, *zasuszony urzędnik, wchodzi ubrany bardzo porządnie, do wyjścia — czyści kapelusz.*

DULSKA
No, wreszcie...

DULSKI
poprawia kołnierzyk przed lustrem.

ZBYSZKO
Dzień dobry ojcu!

DULSKI
gestem wita syna.

DULSKA
do męża
Dziś fasujesz⁵!

DULSKI
kiwa głową.

DULSKA
A uważaj, żebyś nie zgubił. Na co czekasz? A! cygaro... Zbyszko — daj cygaro ojcu znad pieca.

DULSKI
bierze cygaro, które ZBYSZKO zdjął znad pieca — próbuje je.

DULSKA
A czy wiesz, o której twój synek do domu wrócił?

DULSKI
wzrusza ramionami, że mu to obojętne, i wychodzi środkowymi drzwiami.

DULSKA
Zwariować można z tym człowiekiem.

ZBYSZKO
Tak go mama wychowała.

DULSKA
Nie — to już zanadto.

ZBYSZKO
Dobranoc. Idę się zdrzemnąć.

DULSKA
A biuro?

ZBYSZKO
ziewając
Nie ucieknie.

DULSKA
zatrzymując go
Zbyszko! przyrzeknij mi, że się poprawisz.

ZBYSZKO
Nigdy — wolę raczej zdać egzamin państwowy.
Wychodzi do swego pokoju.

³*jamais* (fr.) — nigdy. [przypis edytorski]

⁴*spelunka* — lokal o podejrzanym renomie, najczęściej z wyszynkiem alkoholu. [przypis edytorski]

⁵*fasować* (z niem. *fassen*: pobierać, otrzymywać) — tu: odbierać pensję. [przypis edytorski]

SCENA VII

DULSKA — HANKA — *potem* ZBYSZKO

DULSKA

Zetrzyj fortepian — popraw w piecu. Czy kucharka ubrana do miasta?

HANKA

Tak, proszę pani.

DULSKA *wychodzi do kuchni.* HANKA *chwilę sprząta.* — ZBYSZKO *wychyla się ze drzwi.*

ZBYSZKO

Hanka? jesteś sama?

HANKA

Daj mi pan spokój!

ZBYSZKO

Cóż ci za mucha na nos siadła?

HANKA

milczy

ZBYSZKO

Chodź tu! pokaż mordeczkę! czegoś zła?...

HANKA

milczy, tylko coraz energiczniej sprząta — widać w niej walkę wewnętrzną.

ZBYSZKO

Taka jesteś brzydka, jak się nadmiesz.

HANKA

nagle

Pewnie... te panny, co pan od nich wraca, to ładniejsze.

ZBYSZKO

A! tędy cię wiedli. O to ci chodzi.

HANKA

Mnie o nic nie chodzi — tylko nie chcę, żeby mnie pan sekował⁶.

ZBYSZKO

Jak będziesz dla mnie lepsza, to będę w domu siedział.

HANKA

Ja ta nie potrzebuje. Może se pan iść do tych pannów.

ZBYSZKO

Albo to prawda! Aż się za mną trzęsiesz.

HANKA

Niech pan idzie, bo jeszcze starsza pani wejdzie.

ZBYSZKO

Ale o... Pocałuj pana w rękę, za to, żeś go rozgniewała.

HANKA

śmiejąc się

Figa!

uderza go po łapie.

ZBYSZKO

A ty szelmo...

⁶sekować (wł. *seccare*) — dręczyć, nękać, prześladować, dokuczać komuś. [przypis edytorski]

Chce ją objąć — wchodzi MELA, która wydaje lekki okrzyk — potem zaczerwieniona, z oczyma spuszczoneymi idzie do fortepianu — HANKA ucieka — MELA siada i gra ćwiczenia pięciopalcowe. Gdy MELA zostaje sama, chwilę gra — potem wstaje, idzie do pokoju ZBYSZKA i puka.

MELA
Zbyszko!

ZBYSZKO
wychyla głowę ze drzwi — nieubrany
Czego?

MELA
tajemniczo
Nie bójcie się... ja nic mamci nie powiem.

ZBYSZKO
Na czysto zwariowała.

MELA
Bo przecież to nie wasza wina.

ZBYSZKO
Co?

MELA
nieśmiało
No... Hanka i ty... jeżeli wy...

ZBYSZKO
A fe! mówić o takich rzeczach? Wstydz się... majtki widać, a — taka popsuta...

MELA
Ja? ależ Zbyszko — ja właśnie myślę przeciwnie... ja...

ZBYSZKO
Daj mi spokój!
Chowa się. MELA stoi smutna i zamysłona — podchodzi do fortepianu i zaczyna grać — w tej chwili wpada HESIA w płaszczyku i kapeluszu. Taki sam płaszczyk i kapelusz ma w ręku dla MELI — na ziemię rzuca książki w paskach.

SCENA VIII

MELA — HESIA — DULSKA — HANKA

HESIA
Ubieraj się, Ofelio! żywo! już chłopcy idą do szkoły.

córka, kobieta, obyczajne

MELA
wstaje — kładzie płaszczyk i kapelusz
Hesiu! ty nie będziesz tak strzelała oczami na tego wysokiego studenta.

HESIA
Będę robiła, co mi się podoba.

MELA
Mnie za ciebie wstyd.

HESIA
To się wstydz! A spróbuj co powiedzieć przed mamą, to ja zaraz powiem, że ty zamiast spać w nocy, wdychasz. Mama się będzie za to więcej gniewała, jak za studenta.

MELA
To wątpię.

HESIA
Ale ja nie. Mama mnie zna i wie, że ja znam granice i że ja się nie zapomnę...

MELA

Jak ty to rozumiesz?

HESIA

Ja już wiem, co mówię, o lelijo z pól rodzinnych!

DULSKA

Hanka! chodź odprowadzić panienki.

HANKA

w kuchni

Idę!

DULSKA

Macie parasol? isć prosto — nie oglądać się. Pamiętać: skromność — skarb dziewczęcia.

do HESI

Nie garb się...

HANKA *wchodzi w chustce.*

Sluga

HESIA

rzuca jej książki

Bierz, ciucmo pokręcona. Do widzenia mamci!

Dziewczęta wychodzą z HANKĄ. DULSKA chodzi, ściera prochy — wzdycha — dzwonek w przedpokoju — DULSKA idzie otwierać ostrożnie — zobaczywszy lokatorkę, cofa się.

SCENA IX

LOKATORKA — DULSKA

DULSKA

Przepraszam... jestem nieubrana. Proszę panią — zaraz wrócę.

LOKATORKA

Ja tylko na chwilkę. Niech się pani gospodyni nie krępuje.

DULSKA

Tak — tak — wrzucę tylko co na siebie.

biegnie do swego pokoju. LOKATORKA wchodzi powoli. Jest bardzo blada i smutna. Wiodocześnie przeszła jakąś ciężką chorobę i moralne zmartwienie. Siada na najbliższym krześle — patrzy w ziemię i siedzi nieruchoma. Po chwili wchodzi DULSKA, odziana w barchanowy, dostatni szlafrok.

Proszę panią na kanapę.

LOKATORKA

Dziękuję. Tylko parę słów. Dostałam list pani...

urywa. Milczenie.

DULSKA

Pani już zupełnie wyszła ze szpitala?

samobójstwo, odwaga,
tchórzostwo, cierpienie

LOKATORKA

Tak. Pozawczoraj⁷ mnie mama przywiozła.

DULSKA

Widzę, że pani zdrowa.

LOKATORKA

ze smutnym uśmiechem

O! jeszcze daleko!

DULSKA

Och! w domeczku swoim wróci pani szybko do sił. Dla kobiety nie ma jak dom. Ja

Kobieta, Dom

⁷ *pozawczoraj* (daw.) — przedwczoraj. [przypis edytorski]

zawsze to powtarzam.

LOKATORKA

Tak, skoro ktoś ma ten dom.

DULSKA

Wszakże pani ma męża, stanowisko.

LOKATORKA

Tak... ale...

milczenie. Z wysiłkiem.

Proszę pani. Czy to rzeczywiście konieczne, ażeby na przyszłego pierwszego się wprowadziła?

DULSKA

Proszę pani... ja mieszkania pani koniecznie potrzebuję dla krewnych.

LOKATORKA

Wolałabym pozostać. Trudno będzie znaleźć w zimie.

DULSKA

Ach, to niemożliwe. Powtarzam pani, niemożliwe.

LOKATORKA

Przecież przy dobrej woli. Wiem, że pani kazała kartę na mieszkanie wywiesić, a więc krewni pani się nie sprowadzają.

DULSKA

sznurując usta

Ach! niech pani nie zmusza mnie do sprawienia jej przykrości.

LOKATORKA

Czy pani ma mi co do zarzucenia?

DULSKA

z wybuchem

A! proszę pani, to już przechodzi granice! A skandal, który pani przez swe otrucie wywołała!

LOKATORKA

A więc o to chodzi?

DULSKA

A o cóż innego? Płacili mi państwo czynsz — dzieci i psów nie mieli, ostatecznie tyle co o te ranne trzepanie dywanów się rozchodziło. I mogliby państwo mieszkać nadal, aż tu... skoro o tym pomyślę, pały na mnie biją. Pogotowie ratunkowe przed moją kamienicą!!! Pogotowie! jak przed szynkiem, gdzie się pobijają.

LOKATORKA

Ależ, proszę pani, wypadek może się zdarzyć wszędzie.

Pozycja społeczna

DULSKA

W porządnej kamienicy wypadki się nie trafiają. Czy pani widziała kiedy przed hrabską kamienicą Pogotowie? Nie! A potem ta publika w gazetach! Trzy razy wymienione nazwisko Dulskiej — nazwisko moich córek przy takim skandalu...

LOKATORKA

Ależ, proszę pani — chyba pani zna przyczyny i...

DULSKA

Wielka afera, że pani mąż, no i ta dziewczyna... to swoja rzecz...

małżeństwo, mąż,
męczyzna, obyczaj,
zdrada, żona

LOKATORKA

Ależ to była moja służka. To szkaradztwo. Ja tego znieść nie mogłam. Skoro się przekonałam...

DULSKA

Zażył pani zapalek... taka trywialna trucizna... Ludzie się śmieli. I jeszcze jak się to skończyło. Cała komedia — gdyby pani była umarła — no...

Trucizna, Śmiech

LOKATORKA

Sama żałuję.

DULSKA

Nie mówię dlatego — tylko że to niby śmierć, to zawsze coś niby... ale tak... no... powiadam pani, śmieli się. Kiedyś jadę tramwajem — przejeżdżamy koło mej kamienicy, bo przystanek trochę dalej — a jacyś dwaj panowie pokazują na mój dom i mówią — patrz! to ten dom, co się ta zazdrosna żona truła... I zaczęli się śmiać. Myślałam, że tam na miejscu zostanę w tym tramwaju.

LOKATORKA

pokornie

Ja panią bardzo przepraszam za te nieprzyjemności.

DULSKA

E! moja pani — publika została publiką.

LOKATORKA

Ja bardzo to przechorowałam. Zresztą ja nie wiedziałam co robię. Ja byłam wtedy jak szalona...

Grzech, Szaleństwo

placze cicho

DULSKA

Pewnie, moja pani. Każdy samobójca musi być szalony i stracić poczucie moralności i wiary w obecność Boga. To, to jest tchórzostwo. Tak jest — tchórzostwo. A potem zagłada własnej duszy. Dobrze, że samobójców chowają osobno. Niech się nie pchają między porządnych ludzi. Zabijać się!... I dla kogo? Dla mężczyzny. A żaden mężczyzna, moja pani, nie jest wart, aby przez niego iść na potępienie wieczne.

LOKATORKA

Proszę pani, to nie chodziło o mężczyznę, ale o męża.

DULSKA

E!

LOKATORKA

Nie mogłam ścierpieć tego pod moim dachem.

DULSKA

Lepiej pod swoim, niż pod cudzym. Mniejsza publika. Nikt nie wie.

LOKATORKA

Ale ja wiem.

DULSKA

Moja pani! Na to mamy cztery ściany i sufit, aby brudy swoje prac w domu i aby nikt o nich nie wiedział. Rozwłóczyć je po świecie, to ani moralne, ani uczciwe. Ja zawsze tak żyłam, ażeby nikt nie mógł powiedzieć, iż byłam powodem skandalu. Kobieta powinna przejść przez życie cicho i spokojnie. Ta już to jest tak i żadne nic nie pomoże.

Dom, Kobieta

LOKATORKA

Gdyby jednak pan Dulski zapomniał się ze służą...

DULSKA

Felicjan? — to niemożliwe. Pani go nie zna. A potem⁸... to już pani rzecz. Ja muszę strzec siebie i swoich od publiki. Pani może znów taką bezbożność popełnić, bo to podobno taki szal to wraca. Więc...

⁸a potem — używane jest tu stale w znaczeniu: a poza tym, a ponadto. [przypis edytorski]

LOKATORKA

wstając

Rozumiem. Wyprowadzę się. Chciałam pani jednak powiedzieć, że kazać mi teraz szukać mieszkania, to ani dobre, ani uczciwe... Jestem taka osłabiona.

DULSKA

obrażona wstaje

Uczciwości mnie pani nie nauczy! Ja wiem co uczciwość. Pochodzę z zacnej, zasiedziałej rodziny i ja publiki nie wywołuję.

mieszczanin

LOKATORKA

hamując się

Nie wątpię. Jednak może się pani nie obawiać. Drugi raz truć się nie będę. Na to trzeba wiele odwagi, pomimo tego, że pani to nazywa tchórzostwem... A potem trzeba wiele cierpieć. Na to już nie mam sił i... już bym tak nie potrafiła cierpieć raz jeszcze. Zresztą — rozstaję się z mężem, więc to najlepsza gwarancja, że już zazdrosna nie będę...
uśmiecha się smutnie.

DULSKA

Rozstaje się pani z mężem? Bardzo pani źle robi. To nowa publika i nikt pani racji nie przyzna. Nawet z tej przyczyny nie mogłabym pani dłużej wynajmować mieszkania w mej kamienicy. Kobiety samotne to nie tego... to... no, pani rozumie.

Kobieta "upadła"

LOKATORKA

ironicznie

Tak, rozumiem. Jednak ta pani z pierwszego piętra, która po nocach wraca...

DULSKA

z godnością

To jest osoba żyjąca z własnych funduszków i zachowująca się nadzwyczaj skromnie. Ta mi jeszcze Pogotowia przed dom nie sprowadziła.

LOKATORKA

ironicznie

Tylko gumy i automobile.

DULSKA

Stają zawsze kilka kamienic dalej. A potem zdaje się, iż ja nie mam obowiązku zdawać sprawy z mego postępowania przed panią.

LOKATORKA

Zapewne, zawiodłoby nas to za daleko. Żegnam panią.

DULSKA

A proszę tych, co będą oglądać mieszkanie, nie zrażać...

LOKATORKA

wychodząc

Powiem, że jest wilgoć, bo rzeczywiście jest wilgoć.

DULSKA

Na to jest sąd, łaskawa pani.

LOKATORKA

Tak mi każe moje sumienie. Żegnam panią.

We drzwiach staje JULIASIEWICZOWA.

DULSKA

wzburzona

Maniu! słyszysz? — będziesz świadkiem. Pani mówi, że...

LOKATORKA

Żegnam panią.

wychodzi.

SCENA X

DULSKA — JULIASIEWICZOWA

DULSKA

wściekła

A to... a to... takie coś, takie...

JULIASIEWICZOWA

Niechże się ciocia uspokoi.

DULSKA

Jak tak dalej pójdzie, to będę musiała w lecie jechać do Karlsbadu⁹ i tam *sztrudel*¹⁰ pić!

JULIASIEWICZOWA

Ja z ciocią pojedę.

DULSKA

Obejdzie się.

JULIASIEWICZOWA

O cóż poszło? Zdaje mi się, że to lokatorka z parteru, ta co się truła.

małżeństwo, mąż, obyczaje,
rodzina, skąpiec, żona

DULSKA

Tak... tak... ta sama. Wyszła ze szpitala. Skandal! Przecież po czymś podobnym trzymać ją w kamienicy nie mogę. Sama byłaś świadkiem. Jak ją wynosili, to była prawie naga. Horendum¹¹! Wymówiłam jej mieszkanie.

JULIASIEWICZOWA

Tak? A to się dobrze składa. Nam właśnie podwyższyli. My chętnie to mieszkanie weźmiemy.

DULSKA

Obejdzie się.

JULIASIEWICZOWA

Przecież mogłaby to ciocia zrobić dla nas, jako dla krewnych.

DULSKA

Za ciężkie czasy na zbytki.

JULIASIEWICZOWA

Rozumiem. Ciocia przypuszcza, że nie będziemy płacili.

DULSKA

Ja tam nic nie przypuszczam. Tylko... wiem, że żyjecie nad stan.

JULIASIEWICZOWA

No... no...

DULSKA

Chodźcie do teatru.

surowo

I to na same *masowe* sztuki.

JULIASIEWICZOWA

Trudno przecież...

DULSKA

Prenumerujecie pisma...

⁹Karlsbad — miejscowość uzdrowiskowa (dziś: Karlove Vary). [przypis edytorski]

¹⁰sztrudel — niem. *Strudel* to: strucla, ale też topiel, odmęty, wir wodny; Dulskiej chodzi zaś o „szprudel”, rodzaj wody mineralnej. [przypis edytorski]

¹¹horendum (łac. *horrendum*) — okropność, coś przerażającego. [przypis edytorski]

JULIASIEWICZOWA
To już ciocia daruje, ale...

DULSKA
Ja zawsze pożyczę i wystarcza. Nie pożyczę, to się świat nie zawali, że tam drukowanych bajd nie będę czytała. Przyjmujecie gorącą kolacją...

JULIASIEWICZOWA
To konieczne.

DULSKA
Ha, no! jak konieczne, to się nie skarż, że ci nie wystarcza.

JULIASIEWICZOWA
Nie możemy żyć jak...

DULSKA
ironicznie
Jak my? Zobaczmy, jak będziecie śpiewali na starość. Ja i Felicjan mamy inne pod tym względem zasady.

JULIASIEWICZOWA
Mój mąż nie umie się oszczędzać, ja także.

DULSKA
Skoro miałaś takie usposobienie, trzeba było iść za tego aptekarza z Bóbrki, co się o ciebie starał. Namawiałam cię.

JULIASIEWICZOWA
Przecież on rok temu zmarł na suchoty.

DULSKA
Właśnie. Miałabyś kamienicę i *byłabyś wdową!*

JULIASIEWICZOWA
O!...

DULSKA
Nie ma co — o!... byt zabezpieczony, to podstawa życia. A co do męża, można go uchodzić. Pensję zabierać, gdy zaferuje¹² — co dzień dwie szóstki¹³ na kawę do łapy, a cygara samej kupować i suszyć na piecu. Inaczej, taki pan może cię zrujnować.

SCENA XI

ZBYSZKO — DULSKA — JULIASIEWICZOWA

ZBYSZKO
Taki terkot, że spać nie można.

DULSKA
Tym lepiej. Pójdiesz może do biura.

ZBYSZKO
E!...
do JULIASIEWICZOWEJ
Jak się masz, stara.

JULIASIEWICZOWA
Jak się masz, pokrako!

¹²zaferować (z łac. *fero, ferre*: nieść, podawać, przekazywać) — tu: przynieść (wypłatę), zarobić. [przypis edytorski]

¹³szóstka — potoczna nazwa monety dwudziestohalerzowej (równowartości sześciu krajcarów, które były w obiegu w Galicji do 1857 r.), ok. 1900 r. wartość nabywcza takiej sumy odpowiadała cenie litra mleka lub kilograma chleba; dwie szóstki to czterdzieści halerzy. [przypis edytorski]

ZBYSZKO

patrzy w lustro, potem do JULIASIEWICZOWEJ
Bardzo zielony?

JULIASIEWICZOWA

Cóż to, oświadczasz się dzisiaj?

ZBYSZKO

Także... tylko ten stary — no wiesz, radca, będzie znów na mnie zgnitym okiem patrzył. A tam fury kawałków... fury...

DULSKA

Zalegaj! zalegaj!...

ZBYSZKO

To nie ja zalegam, ale strony.

opiera się o piec i grzeje

DULSKA

zdejmuje szlafrok i zostaje w spódnicy i kaftanie

Darujesz, moja droga, ale będę ścierać kurze, więc muszę oszczędzać szlafroka.

skąpiec

JULIASIEWICZOWA

Ale proszę... niech się ciocia nie krępuje.

DULSKA

ściera kurze i z furią od czasu do czasu patrzy na ZBYSZKA

ZBYSZKO

To mama naprawdę wyrzuca tę, co się otruła, z kamienicy?

DULSKA

A tobie co do tego?

ZBYSZKO

Tak... słyszałem piąte przez dziesiąte. Byłem zbudowany mamusiny serduszkciem. Potem, ona mi jest bardzo sympatyczna, ta kobieta.

DULSKA

Zupełnie wierzę. Szkandalistka.

ZBYSZKO

Zrobiła to z miłości dla męża. To w guście mamy. Miłość małżeńska...

kobieta, mąż, miłość,
obyczajne, żona

DULSKA

Aha, prawda była — za tym mężem. Ja tam w tę miłość nie wierzę. Szumi jedwabiami pod spodem...

ZBYSZKO

Cóż to dowodzi?

DULSKA

To, że nie jest uczciwą kobietą. Dla męża, mój panie, kobieta się nie potrzebuje pod spodem stroić. A takie co szumią — to...

ZBYSZKO

do JULIASIEWICZOWEJ

Siedźże spokojnie, bo i ty szumis. A zresztą, co do tej z parteru, to ja ręczę, że uczciwa.

DULSKA

A ty skąd wiesz?

ZBYSZKO

obojętnie

Bom się do niej brał i dostałem po nosie.

DULSKA

Mógłbyś też zostawić choćby lokatorki w spokoju. Usuń się... jak długo będziesz sterczał tu pod piecem!

z pasją

Gdy patrzę na ciebie, to chwilami wierzyć mi się nie chce, że jesteś moim dzieckiem.

Matka, Siostra, Rodzina

ZBYSZKO

No — jeśli mama ma wątpliwości...

DULSKA

do JULIASIEWICZOWEJ

Powiadam ci — nie miej nigdy dzieci.

JULIASIEWICZOWA

O! my się nie staramy o to.

DULSKA

do ZBYSZKA

Nie — ty jesteś wyrodek — ty nie jesteś moim synem.

ZBYSZKO

Jestem, mamciu! jestem, niestety! i to właśnie cała moja tragedia...

idzie do fortepianu i stojąc, zaczyna grać bardzo wprawnie.

DULSKA

Słyszałaś? mówi — niestety!

ZBYSZKO

Spodziewam się. Być Dulskim — to katastrofa.

JULIASIEWICZOWA

Doprawdy, Zbyszko — zanadto sobie pozwalasz...

ZBYSZKO

Daj ty mi spokój!

idealista

DULSKA

do JULIASIEWICZOWEJ

Żadnej moralności, żadnych zasad...

ZBYSZKO

Żadnego płaszczyka teoretycznego, jak mamcia.

DULSKA

To się na tym skończy, że jeszcze do socjalistów przystanie.

ZBYSZKO

zamykając fortepian

Za głupi jestem na to.

JULIASIEWICZOWA

śmiejąc się

Na socjalistę nie trzeba zdawać egzaminu.

ZBYSZKO

Właśnie że trzeba... i to najtrudniejszy egzamin.

JULIASIEWICZOWA

Przed kim?

ZBYSZKO

Przed swym sumieniem i własną duszą, słodki aniele.

DULSKA

Na socjalistę nie trzeba mieć przede wszystkim Boga w sercu.

ZBYSZKO

Jest — — — dawno nie było mowy o Bogu w tym domu.

SCENA XII

Ciż sami — HANKA

HANKA
z kuchni
Proszę wielmożnej pani parasol.

DULSKA
Pozostaw w przedpokoju... a potem idź zamieć przedpokój. Czy kucharka wróciła?

HANKA
wraca z przedpokoju — idzie do kuchni
Już.

DULSKA
Ja tylko na chwileczkę...
wybiega do kuchni

JULIASIEWICZOWA
do ZBYSZKA
Rzeczywiście — ciocia ma rację. Mógłbyś się trochę ustatkować. Wyglądasz jak śmierć angielska.

ZBYSZKO
Ty także ładnie wyglądasz...

JULIASIEWICZOWA
Ja? Ja wczoraj z domu nie wychodziłam.

ZBYSZKO
To znaczy — że ja się lumpowałem za domem, a ty w domu.

JULIASIEWICZOWA
śmiejąc się
Jesteś niemożliwy...

ZBYSZKO
Jak kiedy...
HANKA *przechodzi przez pokój z łopatką i ze szczotką, ZBYSZKO patrzy na nią.*

JULIASIEWICZOWA
do ZBYSZKA
Cóż tak patrzysz za Hanką?

ZBYSZKO
Bo mi się podoba.

JULIASIEWICZOWA
Sługa?

ZBYSZKO
A cóż to? nie kobieta? Zaręczam ci, że nawet bardzo...

JULIASIEWICZOWA
Wiesz już coś o tym?

ZBYSZKO
Co ci do tego.

JULIASIEWICZOWA
Myślałam, że masz gust wykwintniejszy.

ZBYSZKO
Głupia jesteś z twoją kołtuńską estetyką. A zresztą, ja jestem jak pianista. Gdy zobaczy fortepian, musi zaraz pasaż...

kobieta, mężczyzna, sługa

JULIASIEWICZOWA
Tak... ale fortepianu nie...

ZBYSZKO
Moja droga — każda kobieta to fortepian — tylko trzeba umieć grać... Ach!... jaki ja śpiący...

JULIASIEWICZOWA
Czego ty po tych knajpach się włóczyysz?

ZBYSZKO
A gdzież się będę włóczył? Gdzieś muszę.

JULIASIEWICZOWA
Ja na twoim miejscu starałabym się o jaką znajomość... solidną... no... Tyle mężatek co — Boże.

ZBYSZKO
Dziękuję. Mam dosyć kołtunerii w domu i w... samym sobie.

JULIASIEWICZOWA
Dlaczegoż jesteś... kołtunem?

ZBYSZKO
Bom się urodził po kołtuńsku, aniele! bo w łonie matki już nim byłem — bo żebym skórę zdarł z siebie, mam tam pod spodem, w duszy, całą warstwę kołtunerii, której nic wypełnić nie zdoła. Coś taki nowy, taki inny walczy z tym podstawowym — szarpie się, ciska. Ale ja wiem, że to do czasu — że ten kołtun rodzinny weźmie mnie za łeb, że przyjdzie czas, gdy ja będę Felicjanem, będę odbierał czynsze, będę... no... Dulskim, pra-Dulskim, ober-Dulskim — że będę rodził Dulskich, całe legiony Dulskich — będę miał srebrne wesela i porządny nagrobek, z dała od samobójców. I nie będę zielony, ale nalany tłuszczem i nalany teoriami i będę mówił dużo o Bogu...

urywa — idzie do fortepianu i gra nerwowo.

JULIASIEWICZOWA
podchodzi za nim
Z kołtuństwa można się wyswobodzić.

ZBYSZKO
Nieprawda. Tobie się zdaje, że jesteś wyzwolona, bo masz trochę polityry po wierzchu. Ale ty jesteś tylko zrobiona na mahoń — jak twoje secesyjne meble i twoje malowane włosy. To jest piętno... pani radczyni... piętno...

JULIASIEWICZOWA
grając z nim jedną ręką
Czy ty się uczyłeś grać?

ZBYSZKO
Ja? nie znam ani jednej nuty. To tak we mnie coś gra... We mnie tłucze się także coś... ale to się wszystko z czasem zatłucze... e! co tam...

obejmuje ją
Wiesz co... jesteś wcale... wcale...

JULIASIEWICZOWA
śmiejąc się
Dajże mnie spokój!

ZBYSZKO
śmieje się
Pasaże, moja droga... pasaże...
HANKA *przechodzi przez pokój i rzuca ponure spojrzenie na nich oboje — wchodzi do kuchni.*

mieszczanin, rodzina,
dziedzictwo, piętno

kobieta, mężczyzna, sługa

JULIASIEWICZOWA

patrzy za nią uważnie

A wiesz, to ciekawe.

ZBYSZKO

Co takiego?

JULIASIEWICZOWA

Ta dziewczyna. Gdybyś widział, jak ona na nas popatrzyła... Ja na twoim miejscu...

ZBYSZKO

Ja też, jak będę miał czas...

JULIASIEWICZOWA

Nie rozumiesz mnie. Ja bym się właśnie daleko od niej trzymała.

ZBYSZKO

E!

JULIASIEWICZOWA

Jest zazdrosna. Będzie ci robić awantury.

ZBYSZKO

To by było kapitalne.

SCENA XIII

Ciż sami — DULSKA

DULSKA

do ZBYSZKI

Jeszcze jesteś tutaj? Czy ci nie wstyd? Ojciec twój pracuje, ja pracuję — siostry...

ZBYSZKO

idzie do przedpokoju — bierze palto, kapelusz — wraca i ubiera się

Mamciu! mamciu! czy się pracuje — czy nie, to wszystko idzie do jednego celu.

DULSKA

Nieprawda — my ludzie pracy, a próżniacy to...

ZBYSZKO

A przecież i my, i wy jednak...

DULSKA

Co? co?

ZBYSZKO

Wyciągniemy kopytka... pa!

do JULIASIEWICZOWEJ

Pa, lulu!...

wychodzi.

SCENA XIV

DULSKA

Straszne rzeczy... straszne... slyszalaś, jak on mówi! a to najgorsze, że taki zdolny — taki utalentowany! ta żeby chciał, to przed nim kariera — no... ale nie chce, nie chce... zaraz dadzą drugie śniadanie!... Nie chce, mówię ci... nie, nie. Tylko lumpuje i lumpuje. Jak weźmie te parę reńskich w biurze, tak ginie. I jak to wygląda!... Nic, tylko kawiarnie i spódnice.

HANKA wnosi tacę z wódką, serem i zakąską.

Proszę cię — moja droga!

JULIASIEWICZOWA

Dziękuję cioci.

praca

matka, syn

siadają do jedzenia

On jest jakiś podrażniony... niezadowolony...

DULSKA

z wybuchem

Czy on sam wie, czego chce! Powinien Bogu dziękować — prosty, zdrow... Za twoje.

pije kieliszeczek

Hanka!... idź posprzątaj u panicza.

HANKA *wychodzi.*

Matka, Sługa, Syn

JULIASIEWICZOWA

patrzy za nią

Kontenta¹⁴ ciocia z Hanki?

DULSKA

Tak sobie.

JULIASIEWICZOWA

cicho

Niech ją ciocia odprawi.

DULSKA

A to... czemu?

JULIASIEWICZOWA

Ja coś dostrzegłam.

DULSKA

Kradnie.

JULIASIEWICZOWA

Nie... gorzej...

DULSKA

No... no...

JULIASIEWICZOWA

Zdaje mi się, że Zbyszko się do niej bierze...

DULSKA

niechętnie

E!... to...

JULIASIEWICZOWA

Wiem, co mówię. Niech ciocia ją odprawi, póki czas.

DULSKA

Moja kochana, pewnie ci się zdawało... A potem...

patrząc w bok

wobec tego, co się dzieje, że niby... no... rozumiesz... to piwo co szumi.

JULIASIEWICZOWA

A!

DULSKA

Słowem... że... rozumiesz?

JULIASIEWICZOWA

Lepiej w domu?

DULSKA

Ja nie mówię... ale...

JULIASIEWICZOWA

A wie ciocia — może ciocia ma rację...

¹⁴*kontent* (daw.) — zadowolony. [przypis edytorski]

Chwila milczenia — przez scenę przechodzi w milczeniu HANKA i znika w kuchni — obie panie patrzą za nią.

JULIASIEWICZOWA

Trzeba jednak przyznać, że mężczyźni mają szczególny gust.

DULSKA

A! niech tam!... byle się nie włóczył i nie tracił zdrowia... Trzeba być matką, aby zrozumieć jaki to ból patrzeć jak syn marnieje.

JULIASIEWICZOWA

Dziękuję. Ale żeby ona potem...

DULSKA

Ona? także! będzie kontenta... to takie wszystko bez czci i wiary. Pokażę ci tok, co sobie kazałam przerobić.

idzie do przedpokoju — wraca z tokiem z fiołków i białych piór — kładzie go na głowę, co przy kaftanie barchanowym i halce wywołuje dziwny efekt

Dobrze?

JULIASIEWICZOWA

Wcale... wcale...

DULSKA

w toku

Muszę się oszczędzać... przerabiam stare łachy.

JULIASIEWICZOWA

No — na cioci wszystko się dobrze wyda. Czy ciocia w tym roku podwyższa?

Mieszczanin, Pieniądz

DULSKA

Spodziewam się. Muszę. Wszyscy podwyższają. Pokażę ci *szpejsett*¹⁵.

JULIASIEWICZOWA

No... no...

DULSKA

wydobywa z szufladki papier, opiera się o stół — obie z zajęciem pochylają się nad papierem
Suteryny¹⁶ całe w rumel¹⁷ o dwadzieścia... do sieni wstawię magle...

JULIASIEWICZOWA

Ciasno. Zęby sobie powybijają.

DULSKA

To mi wszystko jedno. Ja tamtędy nigdy nie chodzę. Oba partery po pięć — pierwsze piętro, kokocica, o dziesięć...

Kobieta "upadła"

JULIASIEWICZOWA

Kokocica? To za mało. Ja bym podwyższyła co najmniej o dwadzieścia...

DULSKA

Tak myślisz?

JULIASIEWICZOWA

śmieje się

Naturalnie... ma pieniądze, lekko jej przychodzą... niech płaci.

DULSKA

rozjaśniona

Niech płaci...

¹⁵*szpejsett* (z niem. *Speise*: danie, *Zettel*: kartka) — menu, karta dań; tu: wykaz rachunkowy. [przypis edytorski]

¹⁶*suteryna* a. *sutereana* (z fr.) — pomieszczenie w budynku, które tylko częściowo znajduje się ponad powierzchnią ziemi (najczęściej okno tego pomieszczenia znajduje się na poziomie ulicy lub chodnika). [przypis edytorski]

¹⁷*w rumel* — wszystko razem, bez wyjątku. [przypis edytorski]

JULIASIEWICZOWA

śmiejąc się
Niech płaci!...

DULSKA

A więc — kokotka o dwadzieścia, radca o dziesięć... drugie piętro...
Obie zaciętrzewione, pochylone nad stołem, czytają. — Kurtyna wolno spada.

AKT II

Ta sama dekoracja co w akcie poprzednim. — Ściemnia się powoli — długie cienie liliowo szare padają przez zamarzone szyby. — Po scenie, jak zwierz w klatce, tam i z pourotem automatycznym ruchem chodzi DULSKI w szlafroku z zegarkiem w ręku. — Zamyka oczy i chodzi tak jak lalka drewniana. Wreszcie ustaje. — Zaraz otwierają się drzwi sypialni małżeńskiej i ukazuje się DULSKA w gorsecie i spódnicy.

SCENA I

DULSKA — DULSKI — HESIA

DULSKA
Felicjan! Felicjan!

mąż, żona

DULSKI
budzi się i patrzy na nią.

DULSKA
Chodź! czemu nie chodzisz? Jeszcze nie ma dwóch kilometrów. Ja tam rachuję.

DULSKI
pokazuje jej zegarek.

DULSKA
Co mi zwracasz głowę zegarkiem! Ja mam najlepszy zegar w głowie. Nie chodź! nie chodź! Dobrze — powiem doktorowi. Umyślnie ci każę w pokoju chodzić na Wysoki Zamek, a nie po ulicy, żeby mieć nad tobą oko czy nie szachrujesz... a ty... zresztą to twoja rzecz.

Chowa się za drzwiami — DULSKI zaczyna znów automatycznie chodzić — wpada HESIA, ubrana strojnie jasnyniebiesko, pantofelki, błękitne pończoszki — całuje ojca w mankiet.

HESIA
Ojciec idzie na Wysoki Zamek?

DULSKI
kiwa głową.

HESIA
A jeszcze ma ojciec daleko?

DULSKI
pokazuje pięć palców.

HESIA
Pięćset?

DULSKI
kiwa głową.

HESIA
To ojciec już koło Teatyńskiej?

DULSKI
mruczy.

HESIA
śmieje się
Ale tak! ale tak... a niech ojciec prędko idzie, bo tunel rozbijają.

DULSKI
patrzy na nią surowo i wzrusza ramionami.

HESIA
wskakuje na kanapę i przegląda się w lustrze.

DULSKI

podchodzi do niej i ściąga ją z kanapy.

HESIA

Mama nie widzi!...

biegnie do drzwi pokoju dziewcząt

Mela! Mela!...

GŁOS DULSKIEJ

Hesiu! czy Mela ubrana?

HESIA

Jeszcze się pichci.

DULSKI

staje zgorzony i mruczy coś.

HESIA

Ojciec nie rozumie? No... stroi się. Za ojca czasów tak nie mówiono? No to co? Teraz mówią...

DULSKA

wychyla się, ubrana odświętnie

Felicjan! przestań chodzić — już jesteś na Wysokim Zamku. Jutro pójdziesz do Kaiserwaldu.

Znika. — HESIA idzie do okna i chucha na szybę.

HESIA

śpiewa

Pozamarzało... jakby w jakim zlewie...

DULSKI *ogląda się i cicho idzie do pieca, wylazi na krzesło i kradnie cygaro — w tej samej chwili HESIA się odwraca i widzi to — DULSKI chrząka, idzie do przedpokoju — odziewa się — wraca — podchodzi do drzwi DULSKIEJ — stuka — ona wychyla się.*

DULSKA

Już cię niesie do kawiarni? No... masz swoje dwadzieścia centów. Teraz będę co dzień dawać po dwadzieścia centów. Tygodniowo — nie... na nic. Zaraz wszystko przetracasz z koleżkami. A wracaj na kolację!

Znika. — DULSKI chwilę stroi się przed lustrem — wreszcie wychodzi. — HESIA biegnie natychmiast do pieca — wchodzi na krzesło i kradnie cygaro.

SCENA II

Wchodzi MELA — ubrana jak HESIA — jest blada i chora.

MELA

zatrzymuje się we drzwiach, zgorziona — po czym biegnie ku HESI, która pokazuje jej język i ucieka ku kanapie

Hesiu!... pokaż... coś ty wzięła?

HESIA

No... cygara... wielka afera.

MELA

Ukradłaś?

HESIA

Och!... przed chwilą ojciec kradł także. Jak taki kamienicznik może to robić, czemu ja nie mogę?

MELA

Po co tobie cygara?

HESIA

Po co? Wy-pa-lę.

córka, mąż, żona

MELA
Och! Kiedy?

HESIA
Jak będzie galówka. A potem pojedę...

MELA
Gdzie?

HESIA
Nad Bałtyk. Albo nie — dam cygaro kochankowi kucharki. Powiadam ci — widziałam go. Jest pucyrem¹⁸. No — rozumiesz? u lejtnanta, bardzo, bardzo...

MELA
Jak ty możesz się przyglądać takim.

HESIA
Czemu? Czemu?... Cóżeś taka blada?

MELA
Głowa mnie strasznie boli.

HESIA
Może i ty buchnęłaś cygaro?

MELA
Och!... nie!... ja ciągle jestem taka słaba — tylko bym spała.

HESIA
Lepiej spróbuj ze mną *chasses*¹⁹ — moja złota, ja ciągle zapominam z której nogi — moja droga — znów ten nauczyciel będzie mnie wstydził... masz... rozwiązał mi się pantofel... Hanka! Hanka!...

Wchodzi HANKA blada, zmieniona.

Sluga

SCENA III

MELA — HESIA — HANKA

HESIA
Zawiąż trzewik. Cóż znów i ty jesteś chora? Patrz Mela, jak ta wygląda.

HANKA
Panience się tylko zdaje...

HESIA
Ale — ledwo się włóczyz. A teraz możesz iść...

HANKA *wychodzi.*

HESIA
kręci głowę.

MELA
To nic dziwnego. Ja wiem, dlaczego ona taka zmieniona.

HESIA
Wiesz? powiedz!

MELA
Nic, Hesi! to jej tajemnica. Mnie nie wolno nic powiedzieć — przynajmniej do czasu.

¹⁸*pucyrem* (z niem. *putzen*: szorować, czyścić) — ordynans na służbie u oficera (w tym wypadku w randze lejtnanta, czyli porucznika). [przypis edytorski]

¹⁹*chasses* (z fr.) — chodzi zapewne o figury taneczne: *chasse-croise*, czyli wymijanie się, zmiana miejsc. [przypis edytorski]

HESIA
Jak chcesz — taka tam ma tajemnice... no — no... daj łapę... jak to *chasses* — *un*,
deux — *un*, *deux*²⁰
gwizdże.

MELA
Hesiu, nie gwizdź!

kobieta, mężczyzna

HESIA
Aha! ziemia się trzęsie — co? — no, a teraz walca — moja brylantowa.
obejmuje ją — walczą.

MELA
Dlaczego mnie tak ściskasz?

HESIA
tańcząc
Bo ja jestem mężczyzna.

MELA
Ale ja nie mogę oddychać.

HESIA
Właśnie — a jak za kobietę, to tak! o!
przerzuca się na rękę MELI
omdlewająco! omdlewająco! a potem w oczy... w oczy... Ja tak zawsze robię...

MELA
Ty?!

HESIA
Ja! powiadam ci — studenci czerwienią się, jak buraki.

MELA
Puść mnie...

HESIA
Co tobie?

MELA
Nie wiem... ale..

HESIA
No, to zagraj — cichutko, żeby mama nie przyszła. Ja nie mogę wpaść w tempo...
popycha MELĘ do fortepianu
Walca...

MELA *gra cichutko* — HESIA *chce tańczyć* — *robi pas*²¹ — *śmieje się* — *wpada w cake walka*²².

Mela! *cake walka!*...

MELA *gra cake walka cichutko* — HESIA *skacze* — *wchodzi* ZBYSZKO.

SCENA IV

Też same — ZBYSZKO

ZBYSZKO
A to co?

HESIA
tańcząc

nauka

²⁰*un, deux* (fr.) — raz, dwa. [przypis edytorski]

²¹*pas* (fr.) — krok, tu: krok taneczny. [przypis edytorski]

²²*cake walk* — taniec towarzyski o żywym tempie, łączący kroki polki, marsza i two-stepa oraz ruchy ciała naśladowujące tańce murzyńskie; na przełomie XIX i XX wieku popularny początkowo w Stanach Zjednoczonych, a następnie w Europie. [przypis edytorski]

Cake walk! Cake walk! Cake walk! A co? źle... prawda, że jest we mnie materiał na szansę²³?

ZBYSZKO
Na dwie, nie na jedną.

HESIA
triumfująco
A co?

ZBYSZKO
Skąd ty to umiesz?

HESIA
Ignania mnie nauczyła. No wiesz — Ignania Olbrzycka. Jej brat ciągle w tinglach²⁴ siedzi, więc ją nauczyłam, a ona mnie.

ZBYSZKO
ironicznie
Myślałam, że cię twoja kucharka nauczyła.

HESIA
Ona?

ZBYSZKO
Przecież dopełnia twojej edukacji.

HESIA
Co znowu? Jak Bożę kocham — nie.

ZBYSZKO
z pasją
Jak to kłamię. Ech! tu wszyscy kłamią. Ale Boga to choć zostaw w spokoju ty przynajmniej.

HESIA
Znow się złościsz? a byłeś już jakiś lepszy. No... Mela jeszcze trochę... Powiedz, Zbyszko, czy dobrze? mój królu!... Tak?
tańczy.

ZBYSZKO
Ależ nie — przegnij się... trochę jeszcze.

HESIA
Jak? jak?...
tańcząc oboje
Jak dobrze, jak miło — jakby po powietrzu się latało.

SCENA V

Ciż sami — DULSKA

DULSKA
wpada
Co się tu dzieje? Co to za balet?

ZBYSZKO
Dopełniam edukacji mej siostry.

DULSKA
Hesia! jak możesz tak?... co to...

²³*materiał na „szansę”* — tj. na szansonistkę (fr. *chansonnette*; od *chanson*: *piosenka*), czyli piosenkarkę i artystkę kabaretową. [przypis edytorski]

²⁴*tingel* (*tingel-tangel*; niem: *Tingeltangel*) — podrzędny lokal oferujący wyszynk oraz występy muzyczne i kabaretowe; nazwa miała oddawać dźwięk instrumentów perkusyjnych wykorzystywanych w tych występach. [przypis edytorski]

do ZBYSZKA

Z tobą to też jest krzyż pański. Albo chodzisz jak dzik, albo wyprawiasz wariacje i dziewczyny w to wciągasz.

ZBYSZKO

Dobrze już, dobrze. Po co tyle słów! Gdzież to was niesie w takiej paradzie?

strój

DULSKA

Przede wszystkim nie niesie.

ZBYSZKO

Nogi was nie niosą?

DULSKA

To jest nieprzyzwoite i o tym się nie mówi.

ZBYSZKO

A to przyzwoite ubrać dziewczęta jak baletniczki? O! jakie ażury!

DULSKA

To są dzieci, im wolno.

ZBYSZKO

Ładne dzieci! Pannice, aż ha.

DULSKA

Wszystkie panienki z dobrych domów tak na lekcje tańca chodzą.

ZBYSZKO

Niech się zaprawiają... niech się zaprawiają...

HESIA

Do czego? Do czego?

ZBYSZKO

Jak dorosnieiesz, będziesz się dekoltować na bal od góry — teraz, jako dziecię naiwne, od dołu.

DULSKA

Zbyszko!... milcz!... Jak śmiesz?

do MELI

Cóżeś taka blada?

ZBYSZKO

Cóż dziwnego? zmarzła.

Ściemnia się.

MELA

Głowa mnie strasznie boli. Mamusiu! ja bym nie poszła.

DULSKA

Pokaż język! Biały. Znow coś zjadłaś.

przykłada jej rękę do głowy

Rozpalona. No, z tobą... to też... może cię kłuje? co?

MELA

Tu mnie boli.

DULSKA

W lewej łopacie? Połóż sobie regolo. Jest tam używane, takie co ojciec przykładał. I rozbierz się.

ZBYSZKO

Z czego? ona już rozebrana. Niech się raczej ubierze.

DULSKA

Hesia — płaszczyk! rękawiczki...

ZBYSZKO
Piechotę idziecie? Ona — tak? Jeszcze was zaaresztują.

DULSKA
Rany boskie, nie wytrzymam. A lampy jeszcze nie zapalać.
do ZBYSZKA
Wychodzisz?

ZBYSZKO
Nie.

DULSKA
To przypilnuj pieca. My wrócimy za godzinę. Mela, idź się przebrać...
HESIA i DULSKA wychodzą — MELA do swego pokoju.

SCENA VI

ZBYSZKO *sam* — *później HANKA*. ZBYSZKO *chwilę stoi nieruchomy — potem wyciąga ręce leniwym, znużonym ruchem przed siebie — zwraca się do pieca — otwiera drzwiczki kopnięciem nogi, przysuwa sobie fotel — siada i siedzi tak spokojnie z papierosem przyłgniętym do ust, z ręką opuszczoną na dół. — Światło czerwone go oświetliło. Jest znużony i smutny. — Drzwi się otwierają cicho, usuwa się HANKA — widzi go — przybliża się — przykłęka i delikatnie, z jakąś psią pokorą, catuje go w rękę. — On głaszcze ją po głowie — czyni to machinalnie, nie patrząc na nią.*

ZBYSZKO
No już dobrze... dobrze...

HANKA
Proszę pana... ja...

ZBYSZKO
Co? czego?

HANKA
Ja idę... tam, gdzie pan kazał.

ZBYSZKO
A... tak. Idź! idź!... A nie bój się — tylko mów śmiało i wyraźnie, jak i co.

HANKA
klęczy nieruchoma, otulona w fałdy chustki.

ZBYSZKO
No... czemu nie idziesz?

HANKA
A bo ja wiem — tak mi jakoś...

ZBYSZKO
Ach, nie marudź... idź... bo wróć.

HANKA
wstając
Pójdę!
wychodzi powoli — słychać jak zatraskuje za sobą ciężko drzwi.

SCENA VII

ZBYSZKO — MELA
W kaftaniczku — głowa związana. Podchodzi cicho do ZBYSZKA i siada na małym stoleczku naprzeciw niego.

MELA
nieśmiało

Zbyszko!

ZBYSZKO

Nie położyłaś się?

MELA

Nie mogę. Jeszcze mi gorzej. Czy ci nie przeszkadzam?

ZBYSZKO

Nie. Ty jeszcze z całej rodziny jesteś najmocniejsza. Może dlatego, że jesteś chora, więc jest w tobie coś miłszego, coś innego, jak u tamtych.

Choroba, Siła

MELA

Coś innego? i czy myślisz, że dlatego że jestem chora?

ZBYSZKO

Tak. Nie masz dużo sił życiowych, więc nie idziesz, rozbijając łokciami, przez życie — ale się... skradasz. Rozumiesz? co?

MELA

Tak. Mnie się także zdaje, że ja się wszystkim usuwam, że mnie lada chwila ktoś potrąci, że...

ZBYSZKO

To źle. Panna Dulcka powinna iść naprzód tak... rozumiesz. Ktoś potrąci — ty jego... to powinna być nasza zasada. Jak najwięcej miejsca. *Für die obere zehn tausend milionen kohtunen!*²⁵

MELA

patrzy na niego chwilę

Zbyszko! dlaczego ty nas wszystkich tak nie lubisz?

ZBYSZKO

Za mało „nie lubisz”. Ja was wszystkich nienawidzę i siebie razem z wami.

MELA

Siebie nienawidzisz także... A ja to znowu... Pozwól mi trochę z tobą porozmawiać. Dobrze? Jak szara godzina nadejdzie, to ja dałabym wszystko, żeby móc z kimś dobrze, cicho, spokojnie porozmawiać. Tylko że u nas to niepodobna. Jak w tartaku. Mama mówi, że się pracuje. Ale przecież można i myśłą popracować. Prawda Zbyszku?

osuwą się przed nim tak, że światło z pieca oświetla grupę tych dwojga smutnych i zgnębionych.

ZBYSZKO

Mów... mów...

MELA

Ty siebie nienawidzisz, a ja to siebie żałuję. Strasznie. Nie dzieje mi się nic złego. Mam ojca, mamcię, was, chodzę na pensję — jestem prosta, dbają o mnie, dają mi żelazo, nacierają wodą — uczę się wszystkiego, a przecież, przecież, Zbyszko, mnie się zdaje, że mi się dzieje jakaś krzywda — że mnie ktoś więzi, że mi ściśnięto gardło, że... Ja ci tego opowiedzieć nie mogę, ale...

Krzywda

ZBYSZKO

To źle, Melo, że ty tak czujesz — źle. Najlepiej pozbądź się tych sensacji. Niedługo wyrośniesz, pójdziesz dobrze za męża i będziesz świat rozbijać łokciami.

Matka, Mąż, Ojciec, Żona

MELA

Nie — ja pójdę do klasztoru.

ZBYSZKO

Gadanie. Głębsza warstwa weźmie górę. Będziesz taka, jak mama.

²⁵*für die obere* (właśc. *oberen*) *zehn tausend kohtunen* (niem.) — dla górnych (zapewne w znaczeniu pozytywnej społecznej) dziesięciu tysięcy kohtunów; ostatnie słowo jest połączeniem polskiego rdzenia i niemieckiej końcówki. [przypis edytorski]

MELA

Ojciec przecież łokciami ludzi nie roztrąca.

ZBYSZKO

Bo ojciec wybrał dogodniejszą drogę. Mama za niego łokciami się przez świat przepycha, a on za nią.

MELA

po chwili

To wszystko bardzo jakieś smutne.

Śmiech

ZBYSZKO

Koń by zapłakał.

MELA

Ty ze wszystkiego się śmiejesz.

ZBYSZKO

Tak śmieją się wisielce.

Chwila milczenia.

MELA

nieśmiało

Zbyszko!

ZBYSZKO

Co jeszcze?

MELA

Chciałam ci coś powiedzieć... ale... nie będziesz krzyczał? To, widzisz, z najlepszego serca. — Bo... wtedy... jak ja widziałam...

ZBYSZKO

Co?

MELA

ciszzej

Ciebie i Hankę. Tak mnie skrzyczałeś strasznie, a ja właśnie...

ZBYSZKO

Czego ty o tym mówisz?

MELA

Bo mi żal i ciebie, i Hanki. Ja ciągle o was myślę. Ja się nawet za was modłę. Bo wy musicie być bardzo nieszczęśliwi.

dziecko, kobieta,
mężczyzna, miłość, miłość
romantyczna, miłość
tragiczna, pozycja społeczna

ZBYSZKO

My? dlaczego?

MELA

Jakże? ona prosta sługa, ty urzędnik z prokuraturii skarbu... jakże... i kochacie się... To bardzo smutne. Mamcia będzie się bardzo sprzeciwiać.

ZBYSZKO

Sprzeciwiać?

MELA

No, jak się będziecie pobierać.

ZBYSZKO

Czyś ty oszalała? ja z Hanką?

MELA

Cóż z tego, że ona niby niżej. Przecież Zygmunt August i Barbara...

ZBYSZKO

Ty jesteś jeszcze głupsza, jak myślałam.

MELA

Proszę cię... tylko mi nie wymyślaj. Ja będę po waszej stronie. Ja nauczę Hankę mówić po ludzku i jeść widelcem, i będę ją uczyć tego, co umiem, aż ona będzie taka, jak my. Ja wam dopomogę.

ZBYSZKO

Ty jesteś okaz.

MELA

Tylko jest coś, co mnie bardzo martwi. Nie wiem, czy ci to powiedzieć...

ZBYSZKO

No — wyduś.

MELA

Tylko ty Hance tego nie mów. Daj słowo. Oto... Hanka ma na wsi... narzeczonego. Tak, tak. Ale się nie martw. Ona go nie kocha. To *finanz wach*. Ja znalazłam korespondentkę od niego do Hanki. Tam było ślicznie napisane. Panno Haniu, Szanowna Pani! — Gołębiem ślę tę kartę pod nóżki panny i pytam czemu pisanie od niej takie rzadkie... Tak było. O! gołębiem... to ładnie. Choć na tej kartce nie było gołębia, tylko była różowa świnka i cztery prosięta, ale on zawsze tak z serca to napisał. I on ją musi kochać. Tylko że ona mu nie odpisuje, i to źle z jej strony, bo on tam pisze...

ZBYSZKO

Proszę cię o jedno. Nie wtrącaj ty się w te sprawy. Głowa cię boli. Idź — połóż się.

MELA

Ja tylko tak z dobrego serca.

ZBYSZKO

Ja wiem.

MELA

wstaje — nieśmiało

I... nie gniewasz się?

ZBYSZKO

Nie. Chodź — pocałuj mnie.

MELA

całuje go

To... ty mnie nie nienawidzisz?

ZBYSZKO

głaszcze ją

Nie. Teraz nie.

MELA

Dziękuję ci. Tak miło, kiedy ktoś łagodnie mówi... Dziękuję ci, Zbyszko.

Wychodzi cichutko do swego pokoju. — ZBYSZKO wstaje — idzie do okna, skąd pada światło zapalonej latarni — opiera czoło o szyby i tak zostaje. — Wchodzi HANKA splotkana, otulona chustką — przystępuje do ZBYSZKA i mówi cicho.

SCENA VIII

ZBYSZKO — HANKA

HANKA

Proszę pana...

ZBYSZKO

I co? i co?

HANKA

Tak jest jak ja mówiłam.

łzy, samotność

zanosi się cicho od płaczu.

ZBYSZKO

Ładna historia! a to pech!

zaczyna chodzić po pokoju — HANKA pozostaje przy oknie w smudze światła — tragiczna w faldach swej czarnej chustki.

HANKA

Co ja teraz zrobię!

ZBYSZKO

Jedź do domu.

HANKA

Ale... żeby mnie tatko skórę zdarli. Nie pojedę.

ZBYSZKO

Zresztą nie bec. Jeszcze daleko. Może się jeszcze co zmieni.

HANKA

Ale... takim jak ja, to cygany los wyklną. Mnie zawsze najgorsze się trafi. Potrzebne mi to było. Boże! Boże!... To chyba się utopić.

śmierć

ZBYSZKO

Dużo by ci pomogło.

HANKA

Śmierć na wszystko pomoże.

ZBYSZKO

Głupia jesteś.

HANKA

Ale!...

płacze.

ZBYSZKO

Cicho bądź! nie płacz, bo mnie diabli wezmą...

HANKA

zakrywa się chustką i stara się stłumić tkanie

Długa chwila milczenia.

Proszę pana, co ja teraz zrobię?

ZBYSZKO

patrzy na nią przez chwilę — potem wychodzi do swego pokoju

A to pech! a to pech!...

HANKA wybucha spazmatycznym płaczem, tuląc się do ściany — na palcach ze swego pokoju wysuwa się MELA.

SCENA IX

MELA — HANKA

MELA podchodzi do HANKI i staje przed nią zafrasowana.

MELA

Hanka! Ja słyszałam, że się Zbyszko o coś na ciebie gniewał. Prawda?

HANKA

Nie.

MELA

Ale słyszałam. I boję się, że to przeze mnie. Pewnie o tego narzeczonego, co go masz na wsi. Ale dlaczego Hanka się z tym kryła. Tylko teraz to już trzeba przestać do niego pisać. Co się tak na mnie patrzysz. Ja wszystko wiem...

HANKA

patrzy na nią przerażona.

MELA

No, wszystko co się ciebie i Zbyszka dotyczy — rozumiesz?

HANKA

zakrywa twarz chustką.

MELA

I nie trzeba się bać. Ja będę z wami. Ojca też na waszą stronę przekabacę. Wszystko się zmieni i gdy już ślub się odbędzie...

HANKA

Ta co panienka mówi. Któż by się ze mną teraz ożenił?

MELA

Jak to? kto?

HANKA

A no któż by cudze dziecko wziął?

MELA

zdziwiona

Cudze dziecko? O czym ty mówisz, Hanka? A może ty już wdowa, że masz dziecko? I tego Zbyszkowi nie mówisz...

HANKA

po chwili

Cóż panienka mówi, że wszystko wie!

MELA

No... niby ty i Zbyszko. To będzie mezalians, ale trudno...

HANKA

milczy, gryzie róg chustki i patrzy w ziemię.

MELA

Dlaczego nic nie mówisz, Hanka? Dlaczego ciągle płaczesz? Przecież ja do ciebie z najlepszą intencją. Nie płacz!... to się jakoś ułoży.

HANKA

rycząc

Nic się nie ułoży... pomsta na mnie... nieszczęście... och, czemu się ja rodziłam...

MELA

Boże... nie płacz, Hanka...

HANKA

A żebym nogi połamała, nimem tu nastała!

MELA

Hanka! nie płacz, bo mnie serce pęknie.

pochyla się nad nią.

HANKA

Niech mnie panienka puści!...

SCENA X

MELA — HANKA — JULIASIEWICZOWA

JULIASIEWICZOWA

Jest tu kto? W kuchni drzwi otwarte...

spozstrzega MELĘ i HANKĘ

Cóż wy tu robicie po ciemku?

HANKA *ucieka*

Co Mela ma za konszachty ze służką?

MELA

podniecona

To nie żadne konszachty, tylko to całkiem co innego. Hanka jest bardzo nieszczęśliwa, a ja ją pocieszam.

JULIASIEWICZOWA

Najlepiej zapal lampę.

MELA *zapala lampę*

I dlaczegoż to Hanka taka nieszczęśliwa?

MELA

Och! to straszna historia.

JULIASIEWICZOWA

Niech mi ją Mela powie.

MELA

Nie mogę, ciociu... nie mogę... ale jest okropne... to może się strasznie skończyć.

JULIASIEWICZOWA

Najlepiej mi powiedzieć — może ja znajdę jaką radę.

MELA

To prawda. Ciocia taka mądra, to najlepiej potrafi z mamcią sobie poradzić.

Siadają przy stole pod lampą.

JULIASIEWICZOWA

A cóż tu mama będzie mieć do czynienia?

MELA

Jak to? ona głównie.

po chwili

Ja ciociu powiem — wszystko jak na spowiedzi — ale ciociu, jak ciocia mnie zdradzi, że to ja... to... już nie wiem co. Ciociu, ciociu!... tu stało się nieszczęście. Zbyszko zakochał się w Hance.

JULIASIEWICZOWA

parska śmiechem

Tylko tyle?

MELA

Ciociu! niech się ciocia nie śmieje. To Bóg wie co z tego może być, bo mama nie pozwoli na to małżeństwo. Zobaczycie ciocia.

JULIASIEWICZOWA

Najprzód — skąd to wiesz?

MELA

Ja... podpatrzyłam. Niechcący! Jak Bożię kocham. Ja zaraz potem oczy zamknęłam.

JULIASIEWICZOWA

Lepiej było przedtem. Cóżeś widziała?

nauka, oko

MELA

Ciociu! oni się muszą pobrać... Oni się już całują!

JULIASIEWICZOWA

śmieje się

No, skoro się już całują...

MELA

Tak, tak. Ja odkąd to zobaczyłam, to sypiać nie mogę już zupełnie. Co sobie przypominę, to mną coś tak dziwnie zatarga. I płakać mi się chce, i smutno, i miło... Ale to ja. A mama to z pewnością Zbyszka przeklnie.

JULIASIEWICZOWA

Nie bój się, cielątko. Mama Zbyszka za to nie przeklnie.

MELA

Żeby to jeszcze tylko — ale jest jeszcze dużo, dużo komplikacji. Jest jeszcze *finans wach* tam na wsi i potem to już nie wiem... jest jeszcze cudze dziecko.

JULIASIEWICZOWA

Cudze dziecko?

MELA

No tak. Hanka mówiła.

JULIASIEWICZOWA

zainteresowana

No... no... jak mówiła?

MELA

Ja jej mówię — pójdziesz za męża — niby za Zbyszka ja ciągle myślałam. A ona nie płacze, ale ryczy, i woła — a! kto mnie teraz z cudzym dzieckiem weźmie!

JULIASIEWICZOWA

Tak powiedziała?

MELA

Ciociu, ja nigdy nie kłamię. Tylko... ja tego wszystkiego ani weź pokombinować nie mogę. A ciocia co rozumie?

JULIASIEWICZOWA

Rozumiem! Rozumiem!

MELA

opierając się o stół

Niech mi ciocia wytłumaczy. Moja najdroższa...

JULIASIEWICZOWA

Nie, panienko. Ja ci tego nie wytłumaczę. Tylko niech Mela pamięta. Trzymać języczek za zębami. Ani słowa o tym do nikogo! Ani słowa. I dalej nie podpatrywać... Jakby się co znów zobaczyło — oczy zamknąć.

MELA

A ciocia się tym zajmie.

JULIASIEWICZOWA

Może...

MELA

Moja ciociu święta. Oni się jeszcze wykradną albo zabiją. Tak było w Kijowie... Ci-cho... Zbyszko!

SCENA XI

Też same — ZBYSZKO

Ubrany jak do wyjścia.

JULIASIEWICZOWA
Jak się masz. Wychodzisz?

ZBYSZKO
Tak.

JULIASIEWICZOWA
Znów się puszczasz?

ZBYSZKO
Znów.

JULIASIEWICZOWA
Siedziałeś przecież częściej już w domu.

ZBYSZKO
Widocznie mam już dosyć.

JULIASIEWICZOWA
Szkoda — lepiej wyglądasz. Utyłeś trochę.

MELA
Zbyszko — zaraz wrócą wszyscy — będzie herbata.

ZBYSZKO
Nie czekajcie na mnie.

MELA
Mama będzie znów zła.

ZBYSZKO
Dajcie mi spokój!

JULIASIEWICZOWA
Mógłbyś być grzeczniejszy.

ZBYSZKO
Po co?

JULIASIEWICZOWA
Choćby ze mną... tak się zachowujesz...

ZBYSZKO
Moja droga — raz chcesz, aby ci uchybić i aż prosisz się o to, to znów aby cię szanować. Wybierz już raz — matrona czy kokota.

JULIASIEWICZOWA
wściekła
Najlepiej zrobię, jeśli z takim brutalem mówić nie będę.

ZBYSZKO
Najlepiej. A przestań się malować, bo wyglądasz jak kamienica odnowiona na przyjazd cesarza. Bądź zdrowa...

JULIASIEWICZOWA
Tak!... ej, żebyś nie pożałował twojej brutalności.

ZBYSZKO
Ja nigdy niczego nie żałuję!
Wychodzi.

MELA
On znów taki zły, jak dawniej. I z Hanką się tak kłócili! tak kłócili! O! mamcia idzie przez kuchnię.

kobieta, mężczyzna

SCENA XII

DULSKA — HESIA — JULIASIEWICZOWA — MELA — *później* DULSKI

DULSKA

do JULIASIEWICZOWEJ

Jak się masz... Cała jestem wzburzona.

JULIASIEWICZOWA

O cóż chodzi.

DULSKA

W tramwaju. Znów awantura. Jak Hesia siedzi, to przecież wygląda na dziecko, co nie ma metra wysokości. Mówię jej — skurcz się...

HESIA

E! proszę mamy...

DULSKA

Ona na złość się wyciąga i zaraz potem z konduktorem *secesja*²⁶ — wszyscy się patrzą...

JULIASIEWICZOWA

Ach! bo o ten cent czy dwa.

DULSKA

Kto nie szanuje grosza, ten nie wart... Hanka, nakrywaj! My tu pijemy herbatę teraz, bo piec w jadalni coraz gorszy.

JULIASIEWICZOWA

Czemu go ciocia nie poprawi?

DULSKA

Albom ja głupia? I tak na przyszyły rok nie będę tu mieszkać, tylko wynajmę. Wtedy mi lokator piec poprawi. Idę włożyć szlafrok. Hesia, przebrać się — Mela, zajmij się herbatą.

Wychodzi — HANKA *nakrywa* — JULIASIEWICZOWA *obserwuje* HANKĘ.

HESIA

Dziś była marna lekcja — dobrze zrobiłaś, że cię nie było. Same sztubaki...

Wybiega.

JULIASIEWICZOWA

Hanka! cóż tak zmizerniała?

HANKA

Zęby mnie bolą.

JULIASIEWICZOWA

Zęby?

Wchodzi DULSKA.

DULSKA

w szlafroku

Żywo samowar! bułki... wypijesz z nami herbatę?

JULIASIEWICZOWA

Dobrze.

Wchodzi MELA — *niesie książkę i koszyk z robotą* — *później* HESIA *z zeszytami i książkami* — *siadają przy stole* — DULSKA *i JULIASIEWICZOWA siadają także przy frontowej stronie stołu.*

²⁶*secesja* (łac. *secessio*: wycofania się, odstąpienie) — zerwanie (stosunków), odłączenie się (części ziem od reszty jakiegoś kraju) itp., a także: nazwa odrębnego stylu w sztuce na przełomie XIX i XX wieku; Dulskiej chodzi jednak zapewne o *scysję* z konduktorem, a więc sprzeczkę, konflikt (z łac. *scindere*: rozszczepiać). [przypis edytorski]

DULSKA
Szczęśliwa jestem, że już jestem w domu. Dla kobiety nie ma jak dom. Ja to zawsze powtarzać będę. Zawołajcie Zbyszka.

MELA
Zbyszko wyszedł.

DULSKA
Wyszedł?

MELA
Ale pewnie zaraz wróci.

JULIASIEWICZOWA
A mówiła ciocia, że się poprawił.

DULSKA
Bo też tak jest. Przekonał się, że nie ma jak dom i rodzina. Musiało mu coś wypaść.

JULIASIEWICZOWA
Wcale nie. Mówił, że mu już zbrzydł ten dom i ta rodzina.

DULSKA
Mówił?

JULIASIEWICZOWA
Tak. Przed chwilą. Zresztą nie mówił tak wyraźnie. Co mu tam zbrzydło... nie wiem. Dość że poszedł.

HESIA
Będzie się znów lumpował.

DULSKA
Patrz swego nosa. Z tym chłopcem już nie ma rady. Już mu tak dogadzam, żeby go tylko w domu przytrzymać.

JULIASIEWICZOWA
znacząco
E! proszę cioci — może właśnie to dogadzanie osiąga przeciwny cel.

DULSKA
Nie rozumiem. Przecież gdzie może być mu lepiej jak w rodzinnym kole?

JULIASIEWICZOWA
Hm!...

DULSKA
do MELI
Co ty za miny do ciotki wyprawiasz?

JULIASIEWICZOWA
Do mnie? Zdaje się cioci. A co do tego rodzinnego koła...

plotka

DULSKA
Co ty wiedzieć możesz o tym. Wiecznie tylko gdzieś latasz. I przyznam ci się nawet, że zaczynają coś o tobie mówić.

JULIASIEWICZOWA
O każdym mówią.

DULSKA
O tobie mówią to, co sama chcesz, aby mówili.

córka, dziecko, kobieta,
matka

JULIASIEWICZOWA
Na przykład?

DULSKA
Że jesteś kokietka.

JULIASIEWICZOWA
E!

DULSKA
Wywołujesz taką opinię. Dlaczego o mnie tego nikt nie powie.

JULIASIEWICZOWA
podrażniona
Mogłaby ciocia przy dziewczynkach nauk mi nie dawać.

DULSKA
To są dzieci, więc nie rozumieją. A potem niech nawet słyszą. To będzie dla nich nauką na przyszłość — to ich nauczy, gdzie zaprowadzić może lekkomyślność i chęć przypodobania się.

Wchodzi DULSKI — wita się z JULIASIEWICZOWĄ skinieniem ręki — wyjmuje z kieszeni gazetę i siada koło stołu. Zaczyna czytać.

JULIASIEWICZOWA
coraz więcej podrażniona
Doprawdy, że ciocia dziwnie pojmuję gościnność...

DULSKA
Moja droga. Ja przede wszystkim pojmuję moralność i tę mam na względzie, czy tu w domu, czy...

JULIASIEWICZOWA
To znaczy, że moje życie jest niemoralne?

DULSKA
Na zewnątrz... Ciągłe cię widzą na ulicy.

JULIASIEWICZOWA
Nie mogę chodzić po dachach.

DULSKA
Ufarbowałaś włosy na rudo. Gdzie widziałaś uczciwą kobietę z rudymi włosami?

JULIASIEWICZOWA
No... tego już nadto.

DULSKA
Wczoraj na przykład — Krężłowa mówiła...

JULIASIEWICZOWA
wstając
E! już dosyć tego. Doprawdy — ciocia uwzięła się, aby mnie denerwować. Ja do cioci spraw nie zaglądam. A może także niejedno dałoby się powiedzieć.

DULSKA
Proszę, proszę. Moje sumienie jest czyste i nie boję się dnia białego.

JULIASIEWICZOWA
No... już lepiej tu w biały dzień nie zaglądać... Dopatrzeć by się tu można nie jednego. A zresztą niech mnie ciocia nie wyzywa, bo doprawdy...

DULSKA
wyzywająco
Proszę — proszę powiedzieć, proszę się nie krępować.

JULIASIEWICZOWA
Mam wzgląd na dzieci.

kobieta, obyczaje

DULSKA

Hesia, Mela — proszę wyjść! Felicjan, i ty zabieraj się także...
HESIA, MELA *wychodzą* — DULSKI *bierze gazetę, idzie do sypialni*.
Proszę cię — jesteśmy same. Mów, co mi masz powiedzieć.

JULIASIEWICZOWA

Doprawdy, że ciocia zasługuje na to, ażeby się dowiedziała. I to cioci powiem, że jeżeli ciocia do mego domu zagłąda, to przede wszystkim ciocia powinna swój z brudów oczyścić.

DULSKA

U mnie nic brudnego się nie dzieje. A przynajmniej po ulicach mój dom nie jest głośny.

JULIASIEWICZOWA

Będzie, będzie... jak się porządnie rozkrzyczy w swoim czasie.

DULSKA

Cóż to za *iluzje*²⁷?

JULIASIEWICZOWA

Wy tłumaczę, jak mnie ciocia na chrzciny poprosi.

DULSKA

Moja pani! niesmaczne żarty. Ja i Felicjan dawno już głupstwa wybiliśmy sobie z głowy.

JULIASIEWICZOWA

Ja też nie mówię, że ciocia będzie matką ale — *babką*.

DULSKA

Co? jak?

JULIASIEWICZOWA

Zbyszko się o to postarał.

DULSKA

Zbyszko? Zbyszko?

JULIASIEWICZOWA

I... Hanka.

DULSKA

Jezus, Maria! Co? jak? Kłamiesz — kłamiesz. Chcesz mnie chyba zabić! Strach! Nie dość, że mnie dełożowali²⁸ stróża, jeszcze takie coś wymyślają.

JULIASIEWICZOWA

Ja? kłamię? Najlepiej niech ciocia sama się Hanki zapyta.

DULSKA

Szkandal!... Hanka!... Hanka!... chodź tu w tej chwili...

JULIASIEWICZOWA

Ja wołę tego nie słyszeć. Idę do dziewcząt. A jak ciocia się przekona, że nie skłamałam, to mnie ciocia przeprosi.

DULSKA

Jutro rano! Hanka! Hanka!

JULIASIEWICZOWA *wychodzi szybko* — *wpada HANKA z bielizną do magła*.

²⁷*iluzje* — złudzenia (zwł. optyczne); Dulskiej jednak chodzi o *aluzje* (łac. *allusio*): napomknienia, nawiązania do czegoś nie wprost, ale w sposób zawołowany, przytyki. [przypis edytorski]

²⁸*dełożować* — eksmitować, usunąć się a. usunąć kogoś z jakiegoś miejsca. [przypis edytorski]

SCENA XIII

DULSKA — HANKA

HANKA

Wielmożna pani wołała? Ja do magła...

DULSKA

Hanka! odpowiadaj — ale tak jak przed księdzem. Czy to prawda, że ty... że ty jesteś...
że...

Ksiądz, Prawda

HANKA *cofa się pod ścianę i stoi nieruchoma z oczyma szeroko otwartymi* — DULSKA *naprzeciw niej, groźnie w nią wpatrzona.*

DULSKA

Odpowiadaj!

HANKA

z wysiłkiem

Tak... proszę wielmożnej pani...

DULSKA

Może kłamiesz? może chcesz naciągnąć...

HANKA

Nie kłamię.

bóg, przysięga

DULSKA

Jak Boga chcesz mieć przy skonaniu?

HANKA

Jak Boga chcę mieć przy skonaniu!

Długa chwila milczenia — HANKA *stoi nieruchoma, oparta plecami o ścianę. Po jej twarzy płyną duże ciężkie łzy.*

DULSKA

po chwili

Oddam ci książeczkę — zapłacę do pierwszego i wynoś się.

HANKA

Ja wolę pójść zaraz.

DULSKA

opamiętując się

Tak będzie lepiej. Pakuj się... połóż bieliznę. Ja takich dziewczyn, co o swoją dobrą sławę nie dbają, nie mogę u siebie trzymać. Wyniesiesz się zaraz... Idę po książeczkę.

Wychodzi do sypialni — HANKA *stoi nieruchoma chwilę, wreszcie ociera twarz i kieruje się do kuchni* — JULIASIEWICZOWA *wychodzi z pokoju dziewcząt.*

SCENA XIV

JULIASIEWICZOWA — HANKA — *później* MELA — ZBYSZKO

JULIASIEWICZOWA

Hanka!

HANKA

Co?

JULIASIEWICZOWA

Co się stało?

krzywda

HANKA

z wybuchem płaczu

Wielmożna pani wyrzuca mnie...

JULIASIEWICZOWA
Zobacz się z panem Zbyszkciem.

HANKA
Ale... co mi tam! niech ich za moją krzywdę!
Wypada do kuchni.

MELA
Ciociu! ciociu! i co? i co? ja się tak boję!

JULIASIEWICZOWA
Idź do siebie. Nie pokazuj się.

MELA
Boże mój! Ciociu, niech ich ciocia nie opuszcza
JULIASIEWICZOWA *wpycha ją do pokoju dziewcząt* — *wchodzi* ZBYSZKO.

ZBYSZKO
do JULIASIEWICZOWEJ
Ty tutaj? to dziwne... tam twój oficer spaceruje przed bramą i czeka.

JULIASIEWICZOWA
A tobie co do tego? Patrz lepiej, żebyś tu nie miał to, na coś zasłużył.

ZBYSZKO
Cóż to za ton?

JULIASIEWICZOWA
To ty zmień twój ton. Będziesz ty inaczej za chwilę śpiewał. Wydały się twoje sprawki z Hanką.

ZBYSZKO
A... psia krew!

JULIASIEWICZOWA
Aha! klnij. Dużo ci pomoże. Matka Hankę teraz wypędza. Ciekawa jestem, co twój *honor* uwodziciela każe ci teraz zrobić dla twej... ofiary.
Śmieje się ironicznie.

ZBYSZKO
chwytą za kapelusz
Zmija!

JULIASIEWICZOWA
Byłam pewna. Kapelusz w rękę i fiut! Najlepszy punkt wyjścia.

ZBYSZKO
Milcz! Nie doprowadzaj mnie do pasji.

SCENA XV

DULSKA — JULIASIEWICZOWA — ZBYSZKO

DULSKA
w ręku książeczka
Hanka! A ty tu? Nie wychodź!... Mam z tobą porachunek.

ZBYSZKO
Tak, tak. Wiem już o co chodzi. I... pokazałaby mama wiele taktu, gdyby o tym nie mówiła.

DULSKA
Taktu? taktu? Ty śmiesz mówić o takcie? ty, który taki skandal wywołałeś pod rodzicielskim dachem. Jak się to rozniesie po ulicy, to chyba dom sprzedać i wynieść się do Bruchowic, czy na Zamarstynów.

ZBYSZKO

To moja rzecz.

DULSKA

Bezwstydnik! do tego doprowadzić, żeby mi potem było kto czy tym wykalął.

JULIASIEWICZOWA

O, przepraszam! tym *byle kto* — to mam być ja?... Tęgo już zanadto. I to ciocia tak mówi? A czy wie ciocia, że ja potrzebuję tylko dwa słowa powiedzieć, aby ta śliczna historia inaczej wyglądała.

DULSKA

Co powiesz, to będzie kłamstwo. Takiej jak ty nikt nie uwierzy.

JULIASIEWICZOWA

Jaka ja jestem, to jestem. Ale nigdy nie dopuściłabym się tego, czego się tu dopuszczono.

do ZBYSZKA

Wiedz o tym, że ciocia o Hance od początku wiedziała.

DULSKA

Nieprawda.

JULIASIEWICZOWA

Aha!... nieprawda. Przez palce się patrzyło... przez palce... dopiero teraz, jak grozi głośny skandal, to na Zbyszka — na Hankę...

ZBYSZKO

A to ładna historia. I w jakim celu?

JULIASIEWICZOWA

Żebyś w domu siedział...

ZBYSZKO

A! rozumiem!

DULSKA

Ona kłamie!

ZBYSZKO

Ona prawdę mówi. To bardzo na maminą moralność patrzy.

DULSKA

bije pięścią w stół

Kłamie!

JULIASIEWICZOWA

tak samo

Nie kłamie!

ZBYSZKO

tak samo

Prawdę mówi. Ja to czuję! Ja to wiem! To jest to, co tu pełza tak brudno, tak ohydnie — co to za ścianę było nie wyszło. Ale kto wiatr sieje, ten burzę zbiera!

biegnie do kuchni

Hanka!

MELA i HESIA *ukazują się na progu.*

DULSKA

Zbyszek!

ZBYSZKO

A chce mama wiedzieć co zrobię? chce mama wiedzieć? *Ja się z Hanką ożenię!*

DULSKA

Jezus, Maria! Szlak mnie trafi.

małżeństwo, matka,
mieszczanin, obyczaj,
pozycja społeczna, sługa,
syn

MELA

Mamo! przebacz im! błogosław!

DULSKA

Odczep się!

ZBYSZKO *wciąga HANKĘ.*

ZBYSZKO

Hanka! rzuć te lachy! zostaniesz tutaj *na zawsze.*

HANKA

Kiedy mi pani wypowiedziała.

ZBYSZKO

Zostaniesz! Ja się z tobą żenię.

HANKA

Rany boskie!

DULSKA

Ja nie pozwolę.

ZBYSZKO

To się na nic nie zda.

JULIASIEWICZOWA

Zbyszko! upamiętaj się!...

DULSKA

do DULSKIEGO, który wszedł i patrzy zdumiony

Felicjan! widzisz!... jaką twój syn daje nam synową?

DULSKI *zainteresowany podchodzi*

No... ruszże się... ty ojciec... przeklnij go, czy co, może się upamięta.

ZBYSZKO

To na nic. Tak będzie... Niech raz taka szpetota unurza się we własnym błocie.

DULSKA

Rany boskie! Jak mi się kto spyta, jak moja synowa z domu...

kara, zemsta, syn, matka

ZBYSZKO

To powie mama, że nie z domu, ale z chałupy. To będzie najgorsza kara... Hanka, padnij do nóg i proś o błogosławieństwo...

HANKA

Proszę wielmożnej pani... ja... przecież...

DULSKA

Idź precz!... Felicjan, odezwij się!

DULSKI

A niech was wszyscy diabli!!!

Odbodzi do sypialni.

DULSKA

pada na kanapę

Nie wytrzymam — daję słowo — nie wytrzymam.

ZBYSZKO

Siadaj, Hanka — siadaj rzędem obok mamy. Teraz tu twoje miejsce...

Sadza gwałtem HANKĘ na kanapę.

JULJASIEWICZOWA

Zbyszko!

Dzwonek — HANKA się zrywa i chce biec otworzyć.

ZBYSZKO

Siedź! nie ruszaj się.

HANKA

Ja chcę otworzyć...

HESIA

Ktoś idzie.

ZBYSZKO

sadza gwałtem HANKĘ — i, stając na progu przedpokoju, mówi

Niech kucharka idzie otworzyć i powie, że *obie panie Dulskie* przyjmują!
Zasłona spada.

AKT III

Scena przedstawia ten sam pokój. — Ranek — story podniesione — szare światło dnia zimowego — pod nierozpalonym piecem drzemie na stoleczku niskim HANKA, owinięta w chustkę czarną. Za podniesieniem zasłony słychać wicher, topoczący o szyby. — Chwila milczenia. Słychać tylko jak HANKA oddycha ciężko i od czasu do czasu jęczy: „Jezus!” — drzwi otwierają się — wchodzi cichutko MELA w barchanowej spódnicy białej, koszulce i narzuconym na plecy barchanowym kaftaniku. Włosy ma rozpuszczone. W rękach bułka i garnuszek z kawą. Chwilę waha się. — Biegnie do drzwi sypialni małżeńskiej — słucha — wreszcie wraca — pochyla się nad HANKĄ i delikatnie, ostrożnie budzi ją.

SCENA I

MELA — HANKA — *później* HESIA

MELA

Andziu! Andziu!... zbudź się.

HANKA

Ha? co?...

MELA

Zbudź się — moja biedna Andziu!...

HANKA

A!... to wielmożna panienka... ja zaraz... po mleko...

Trze oczy.

MELA

Nie — nie. Ty już teraz nie pójdziesz po mleko. Już kucharka przyniosła. Ja się śniadaniem zajęłam.

HANKA

A wielmożna pani?

MELA

Mama słaba — leży... Masz trochę kawy. Napij się. I bułkę zjedz.

HANKA

przypomina sobie

A... tak... tak... Zapomniałam, teraz już wiem.

zaczyna płakać

O Jezu! Jezusieczku!

MELA

Czego płaczesz? Teraz wszystko na najlepszej drodze. Najgorsze przeszło. Już mamcia wie o wszystkim. Nie chce pozwolić — ale musi. Tylko teraz ty i Zbyszko musicie być stałymi i przemóc wszystko swoją miłością. Mama sama będzie wzruszona...

HANKA

Ja pójde w piecach palić.

MELA

Nie... nie. Daj spokój. Lepiej żebyś już się do niczego nie mieszała. Bo jak zaczniesz znów być służącą, to będzie jeszcze gorzej. Siedź tu spokojnie i czekaj, co będzie.

HANKA

A bielizna niezmagłowana...

MELA

Nie turbuj się. Teraz się przyjmie pokojową i ona już za ciebie to wszystko zrobi. Ty teraz jesteś narzeczona Zbyszka, to przecież nie możesz chodzić do magła ani w piecach palić. Pij kawę... moja złota...

małżeństwo, mieszczanin,
pozycja społeczna, służa

miłość

HANKA

Dziękuję panience — nie mogę. Mnie tak od tego wczorajszego, że aż no... ha...

obciera nos

O Jezu!...

MELA

przykuca przed nią

Moja Andziu — ja wiem, że to przykre przejścia, ale to trudno. Zobaczysz, że jeszcze będziesz bardzo szczęśliwa za Zbyszkim. Ubierzesz się inaczej — natrę ci ręce gliceryną — nauczę cię ładnie pisać — nie będziesz nic robić.

HANKA

E! gnić bez roboty...

MELA

Ha — będziesz mieć inne zajęcie. Potem ja będę zawsze z tobą i przy tobie. Ja za mąż nie pójde, bo ja nie mam zdrowia, a mamcia mówi, że do zamążpójścia to trzeba mieć końskie zdrowie. I właśnie chciałam ci powiedzieć, że... co do tego jakiegoś dziecka, coś ty mówiła, a co ja nie rozumiem... to jeżeli ty już byłaś zamężna i boisz się, że niby podobno mężczyźni niechętnie się żenią z wdowami, co mają dzieci... to nie bój się. Ja się tym dzieckiem zajmę — wychowam. A co by mi mamcia dała na wyprawę czy na posag, to dla dziecka oddam... Ja sobie tak umyśliłam dziś w nocy. Ja chciałam iść do klasztoru, bo tam cicho i tak miło musi być za murami, jak dzwonek rano dzwoni w maju. Ale przecież i na świecie można mieć ciszę. I wolę się dla ciebie poświęcić. No... jedz bułkę... jedz... A ty za to musisz być dla mnie bardzo dobra i mówić do mnie — moja złota, dobra, kochana Melu... no... powtórz...

Małżeństwo, Zdrowie,
Poświęcenie

HANKA

Co też panienka... co też panienka...

MELA

Mów mi Melu — a ja tobie... Andziu.

Pozycja społeczna

HANKA

Kiedy ja Hanka.

MELA

Nie, jak Zbyszkowa żona — to Andzia.

HESIA

wpada — w jednej pończoszce — skacze na jednej nodze

Pycha... dziewiąta blisko — w domu cisza — pensja się wściekła na dziś... pycha!...

MELA

Cicho! mamcia chora.

HESIA

Dziś cały dom chory. Nikt nie idzie do roboty, tylko tatko naturalnie.

do HANKI

Cóż ty? *Belle soeur*²⁹! a!... hi... hi... Serwus, czupiradło!

MELA

Hesiu, jakże tak można.

HESIA

Cóż ty to na serio bierzesz? Przecież to cała komedia. Gzy, nic więcej. Hu... zimno tu... W piecu nie palą. Co to są — zaburzenia familijne.

nagle siada przy HANCE

Powiedz!... czy ty pierwsza zaczęłaś Zbyszka, czy on ciebie?

HANKA

Że też się panienka Boga nie boi...

²⁹*belle soeur* (fr.) — bratowa. [przypis edytorski]

HESIA

O! już się nauczyłaś Boga wzywać nadaremno. Jeszcze do naszej rodziny nie należysz. Hi! hi! Czy ty sobie wyobrażasz, ciućmo jedna, że się Zbyszko z tobą naprawdę ożeni?

HANKA

placze.

MELA

Hesia — nie rób jej przykrości.

HESIA

Ale nie — nie. Przyobiecuję być nawet družką i powieść do ołtarza uroczą oblubienicę. Patrz, Mela, jak mi nogi urosły od wczoraj.

MELA

Zaziębisz się.

SCENA II

Też same — DULSKA

Blada, w szlafroku — głowa związana.

DULSKA

Co się tu dzieje? Wy tutaj? Nie na pensji?

HESIA

Nie ma nas kto odprowadzić.

HANKA

Ja pójdę.

DULSKA

Ty? — odprowadzać panienki? no! no!... idźcie się ubierać.

HESIA

Ale z pensji nici, mamciu.

DULSKA

Naturalnie. Wszystko tak i to przez...

MELA *całuje matkę, w rękę.*

Czego chcesz?

MELA

Mamciu złota, daruj im! nie gniewaj się! już ona ci całe życie...

DULSKA

Proszę się do tego nie mieszać.

MELA *odchodzi do swego pokoju ze spuszczoną głową.*

do HANKI

Ty idź do pokoiku, gdzie się składa brudną bieliznę. Tam siedź — nie ruszaj się, aż cię zawołam. Z kucharką ani słowa, ani z nikim. Rozumiesz? Twoja matka chrzestna, ta Tadrachowa, co prała dwa razy, zawsze mieszka na Św. Józefa?

HANKA

Tak, proszę wielmożnej pani.

DULSKA

Dobrze — a teraz idź!

HANKA *odchodzi do sypialni małżeńskiej.*

do HESI

Posłałaś list do ciotki?

HESIA

Posłałam. I powiedziałam, żeby stróż prosił, że mamcia prosi żeby ciocia zaraz przyszła.

DULSKA *siada zgnębiona.*

Proszę mamci — może prochy pościerać?
DULSKA *robi gest, że jej wszystko jedno. — Chwila milczenia.*
Proszę mamci... czy Zbyszko naprawdę się z tym czymś ożeni?

Małżeństwo, Obyczaje

DULSKA
Daj ty mi spokój!

HESIA
Ja też myślałam, że to niemożliwe. Choćby ze względu na nas. Czy kto porządny później starałby się o mnie, albo o Melę.

DULSKA
Daj ty mi spokój.

HESIA
Zresztą Mela to mniejsza, bo ona i tak idzie na starą pannę, ale ja...

DULSKA
A ja ci mówię, daj ty mi spokój, bo się na tobie skrupi.

HESIA
Tylko proszę mamy... ja nie rozumiem, jak mamcia tego nie widziała. Ja to już od dawna wypenetrowałam... ja...

SCENA III

DULSKA — HESIA — ZBYSZKO

ZBYSZKO
ubrany jak do wyjścia — kręci się chwilę po pokoju
Gdzie Hanka?
milczenie
Pytam się, gdzie Hanka?

brat, mąż, miłość
romantyczna, siostra, sługa

HESIA
Oblubienica z Lammermooru³⁰ rondle myje.

ZBYSZKO
Proszę więcej jej nie używać do kuchennych posług. Gdzie Hanka dziś spała?
milczenie
Pytam się, gdzie Hanka dziś spała?

HESIA
Na stołeczku pod piecem — ręce w małdrzyk, a buzia w ciup³¹.

ZBYSZKO
Trzeba inaczej się nią zająć.
milczenie
Bo... jeżeli... no... zresztą — ja wychodzę, za chwilę wrócę. Muszę jakiś porządek zrobić.

HESIA
śmieje się
Postaw łoże pod baldachimem w salonie...

ZBYSZKO
Milcz!

HESIA
Nie chce mi się... nie chce mi się... Cake walk! cake walk!
robi kilka pas

³⁰oblubienica z Lammermooru — ironiczne nawiązanie do powieści Waltera Scotta *Naręczona z Lammermoor*, traktującej o romantycznej miłości. [przypis edytorski]

³¹ręce w małdrzyk, a buzia w ciup — trawestacja kwestii z powieści Sienkiewicza, ujmującej sentencjonalnie pożądaną postawę skromnej i porządnej panny (o Zosi w *Panu Wołodyjowskim*). [przypis edytorski]

Hanuś, słodka narzeczona... — dziewczę z buzią jak malina...

ZBYSZKO

Idź... ty...

Wychodzi szybko.

HESIA

Strach!... jeszcze czegoś podobnego, jak długo żyję, nie widziałam.

nadstuchuje

Stróż jest w kuchni. Dowiem się. Tylko wie mamcia, ja wątpię, czy ciocia przyjdzie, bo strasznie była wczoraj naindyczona.

DULSKA

Idź no, idź...

Wychodzi HESIA — DULSKA zawiązuje mocniej głowę — słyszy trzepanie dywanów — nadstuchuje — porywa się — biegnie do okna — otwiera i krzyczy całkiem innym głosem.

Nie wolno... na dziedzińcu się trzepie... nie wolno!...

Wraca.

HESIA

Ciocia powiedziała, że przyjdzie zaraz.

DULSKA

Teraz idź, ubierz się.

HESIA

A potem żeby trochę na spacer? co?

DULSKA

Co ci w głowie? tu taki skandal za pasem, a ona na spacer?

HESIA

No dobrze... dobrze... już idę!

Wybiega do siebie.

SCENA IV

DULSKA — JULIASIEWICZOWA

JULIASIEWICZOWA

w płaszczu na matince³² — z godnością

Ciocia mnie wezwała?

DULSKA

Tak.

JULIASIEWICZOWA

Właściwie nie powinnam przyjść po tak dotkliwej obrazie, ale w nieszczęściu powinno darować się winy. Cóż zatem ciocia sobie życzy?

DULSKA

z nagłym wybuchem

Zlituj się! ratuj!... wybaw mnie z tego położenia. Przecież taki ożenek dla Zbyszka to ostatnia zguba. Jak ja ludziom w oczy spojrzę?

JULIASIEWICZOWA

Moja ciociu... sama ciocia piwa nawarzyła. Ja radziłam — odprawić Hankę.

DULSKA

Ale kiedy ci wytłumaczyłam, dlaczego ją trzymam, sama się zgodziłaś, że tak lepiej. Ja to przecież zrobiłam dla jego dobra. Patrząc już nie mogłam, jak się wisusował. To się nieraz robi. Ja nie pierwsza i nie ostatnia.

obyczaję, sługa, matka, syn

³²matinka — kobiecy strój poranny na przełomie XIX i XX wieku; rodzaj podomki. [przypis edytorski]

JULIASIEWICZOWA

Tak... zapewne...

DULSKA

Radź! ratuj! ty masz doskonały złodziejski spryt — ty coś wymyślisz. Przede wszystkim — weź tę, tę Hankę, do siebie. Wyrzucić jej nie mogę, bo obniesie nas po mieście. U ciebie będziesz ją pilnować, żeby z nikim nie pyskowała.

JULIASIEWICZOWA

A już co to — to nie... Dziękuję za taki mebel. Nigdy nie wiadomo z takimi co w trawie piszczy. Ale trzeba rzeczywiście coś zrobić, bo i dla nas samych to bardzo nieprzyjemne. Mój mąż aż jeść kolacji nie mógł, jak się o tym dowiedział. Czy ona ma jaką rodzinę?

DULSKA

Ma tu tylko matkę chrzestną — praczkę...

JULIASIEWICZOWA

Trzeba ją tu sprowadzić.

DULSKA

Posłałam po nią kucharkę.

JULIASIEWICZOWA

Może się wyda coś o tej Hance... może ona już dobrze tam na wsi się bawiła. Jeżeli się Zbyszko dowie... choć według mego przekonania, Zbyszko jedynie tylko na złość cioci to wszystko zrobił.

matka, syn

DULSKA

z wybuchem

Na złość mnie? matce?... i miej tu dzieci! Takem go chowała. Wozilałam się z nim do Rabki — jak była ta matura, to niby... no... pokierowałam go do Prokuraturii Skarbu... a tu... a tu...

Placze.

JULIASIEWICZOWA

Proszę cioci się uspokoić. To nic nie pomoże. Tu trzeba radzić energicznie. Co ona mówi?

DULSKA

A cóż ona może mówić. Nic.

JULIASIEWICZOWA

To jeszcze całe szczęście, że ona zdaje się głupia — bo jakby tak wzięła na kief. Niech jej ciocia da wódki i chleba z masłem.

DULSKA

Co?

JULIASIEWICZOWA

Już ja wiem co mówię. Miodem się muchy bierze, nie octem.

SCENA V

DULSKA — JULIASIEWICZOWA — TADRACHOWA

TADRACHOWA

Niech będzie pochwalony Jezus Chrystus.

pozycja społeczna

DULSKA

A to wy!...

do JULIASIEWICZOWEJ

Ta praczka.

TADRACHOWA

Rączki całują wielmożnej pani gospodyni. A cóż to, będzie znów duże pranie?

JULIASIEWICZOWA

Niech mnie ciocia pozwoli!

do TADRACHOWEJ

Nie, moja dobra kobieto — my tu was zawezwali całkiem o co innego.

TADRACHOWA

Rączki całuję...

JULIASIEWICZOWA

Tu chodzi o Hankę...

TADRACHOWA

A...

JULIASIEWICZOWA

Widzicie, tak się stało. Hance trafia się doskonały mąż.

dziewictwo, kobieta

DULSKA

Cóż ty...

JULIASIEWICZOWA

Zaraz ciociu — doskonały mąż. Otóż, ponieważ to jest poczciwy rzemieślnik — wychowanek ciocie, więc my chcemy naprzód wiedzieć, jaka też to uczciwość Hanczyna, bo to w takiej małej mieścinie, to rozmaicie, jak to pani Tadrachowa wie...

TADRACHOWA

No, no... tak, wielmożna pani... niby... to swoja rzecz.

JULIASIEWICZOWA

Właśnie... więc co do Hanki. Jak się ona tam sprawiała w domu. Tylko niech Tadrachowa powie pod przysięgą — jak na spowiedzi, bo to ważna sprawa.

TADRACHOWA

Niby... co do Hanki? A, wielmożna pani — to dziewczyna była jak szklanka. Nawet rysy nie było.

JULIASIEWICZOWA

Moglibyście na to przysiąc?

przysięga

TADRACHOWA

Przed Przenajświętszym Sakramentem. Za nią, jak za siebie.

JULIASIEWICZOWA

No... a ten *finanz wach*?

TADRACHOWA

To insza inszość. On się z nią zaręczył. Ale co do tamtego — to o!... tylko że nie było pieniędzy, niby na gospodarstwo, więc bez to się to ślimaczy. Ale to całkiem uczciwie i honorowo — to sam ksiądz proboszcz może poświadczyć.

honor, zaręczyny

JULIASIEWICZOWA

No... a tu, w mieście?

TADRACHOWA

A... to już... chyba wielmożna pani gospodyni wie, bo przecie dziewczyna niby tu... jakby pod opieką...

Chwila milczenia.

JULIASIEWICZOWA

Może się pani Tadrachowa wódki napije.

obyczaj, alkohol, przysięga

TADRACHOWA

Rączki całuję wielmożnej pani — ja przysięgam od wódki.

Śmieje się.

JULIASIEWICZOWA

śmiejąc się

Ale od likierku?

TADRACHOWA

No... chyba...

JULIASIEWICZOWA

do DULSKIEJ

Daj, Anielko, coś słodkiego.

DULSKA *wychodzi.*

Pani Tadrachowa myśli, że Hanka może z czystym sumieniem iść za tego, co jej się trafia?

Małżeństwo, Obyczaje

TADRACHOWA

Proszę wielmożnej pani, jak się jemu podoba, to chyba nie będzie taki skrupulant. To u państwa takie wymysły. A potem, *czy ja wiem.*

DULSKA *wraca z kieliszkiem likieru i stawia przed TADRACHOWĄ.*

JULIASIEWICZOWA

Pijcie!...

TADRACHOWA

Rączki całuję — rączki całuję

pije

hi, hi, hi...

JULIASIEWICZOWA

Dobre?

TADRACHOWA

Aż mgli, takie dobre.

JULIASIEWICZOWA

Więc...

SCENA VI

Też same — ZBYSZKO

TADRACHOWA

Rączki całuję wielmożnemu młodemu panu gospodarzowi... rączki całuję...

kobieta, małżeństwo,
mężczyzna, obyczaje,
pozycja społeczna

ZBYSZKO

Czekajcie no... to wyście mi kiedyś nosili ubranie do krawca?

TADRACHOWA

Ja, wielmożny panie — po ostatnim praniu.

ZBYSZKO

Wy jesteście krewna Hanki?

TADRACHOWA

Matka chrzestna.

ZBYSZKO

A to się doskonale składa. Muszę was zawiadomić, że ja się z Hanką żenię.

TADRACHOWA

Wielmożny pan ze mnie głupią robi!

ZBYSZKO

Żenię się!

patrzy na DULSKĄ

żeńię się i to bardzo prędko. Chodziłem się dowiedzieć, jakie formalności. Gdzie Hanka chrzczona? Trzeba prędko jej metrykę. Rozumiecie? Zresztą przyjdźcie jutro, to się wszystko ułoży.

Wychodzi do siebie.

TADRACHOWA

W imię Ojca i Syna... chyba wielmożny młody gospodarz jest pomyłony, albo bardzo na honorze delikatny.

Honor, Szaleństwo

JULIASIEWICZOWA

Jak wy to rozumiecie?

TADRACHOWA

A no... proszę wielmożnych pań... ta ja ślepa nie jestem. Ja przecie wiedziałam, co i jak jest. Dość było popatrzeć, jak to Hanka przymizerniała. A beczy po kątach — a do mnie wpadała... Ja jej zawsze mówiłam: Nie becz — pan jest godny, z rodziców świętych, pan cię zabezpieczy. Ale żeby się aż żenił...

DULSKA

A cóż wy myślicie, że ja pozwolę na to małżeństwo!

TADRACHOWA

A, broń mnie Boże! Bez błogosławieństwa mamusi my ta do ołtarza nie pójdziemy. Ale chyba wielmożna pani gospodyni nie będzie dęba stawać, żeby się uczciwa rzecz nie stała... Skoro młody pan tak chce, to już od Boga natchniony, aby sierocie krzywdy nie robić. Całe jej wiano była ta uczciwość, a dziś nikt jej nie weźmie, bo bogactwem swego pohąńbienia nie przykryje, a jeno jeszcze pieniędzami ludziom oczy mydlić można...

pieniądz

Bogactwo, Dziewictwo,
Kobieta

JULIASIEWICZOWA

Tak... macie rację... pieniędzmi... Może jeszcze kieliszczek? — Anielciu!

DULSKA

Nie mam więcej.

JULIASIEWICZOWA

odprowadza DULSKĄ

Ciociu! może ofiarować pewną sumę...

DULSKA

Jezus, Maria — tylko się za kieszeń trzymaj!

JULIASIEWICZOWA

Trudno.

DULSKA

Pomów ty jeszcze ze Zbyszkiem — moja droga — może on ciebie usłucha. Bój się Boga... płacić... Jak on powie, że nie chce, to wszystko się ułoży. Pomów z nim!...

JULIASIEWICZOWA

Dobrze. Ale wie ciocia, że to będzie twardo.

do TADRACHOWEJ

Więc powiadacie, że pieniądze...

Obraz świata

TADRACHOWA

To grunt, wielmożna pani. Taki już teraz świat. Jeden Judasz drugiego za pieniądze sprzedaje. Oj czasy! czasy nastały. Ani paszy dla bydła, ani uczciwości ludzkiej.

JULIASIEWICZOWA

Macie rację. My tu jeszcze z panią gospodynią chcemy się naradzić.

TADRACHOWA

Co do Hanki? Jakaż tu rada? Młodzi chcą jedno drugie. Wielmożna pani nie będzie twarda. Przecie dzieje się to i po hrabskich domach, że się z niższymi żenią, a Hanka znów jest i ślubna, i znowu nie takie tam co, bo też z rodziny zasiedziały, choć stanu murarskiego.

mieszczanin, lud, pozycja
społeczna

DULSKA

Idźcie no tylko do jadalni i czekajcie aż was zawołamy.

TADRACHOWA

Całuję rączki pani gospodyni. Idę już — Panu Jezusowi oddaję — całuję rączki.
A niech mamusia nie będzie twarda...

Wychodzi.

SCENA VII

DULSKA — JULIASIEWICZOWA — MELA

DULSKA

Słyszałaś?... mamusia? jak to sobie prędko taka pani pozwala... Dusi mnie formalnie...
No! no

JULIASIEWICZOWA

Będę mówić ze Zbyszkiem. Niechże ciocia idzie do swego pokoju — proszę cioci.

DULSKA

Zlituj się... rób wszystko, co można... powiedz, że ja i Felicjan tego nie przeżyjemy
— że się go wydziedziczy... że złamanego centa nie dostanie nigdy — że...

małżeństwo, matka,
obyczajne, syn, szantaż

JULIASIEWICZOWA

Dobrze, dobrze — już wiem. Tylko niech ciocia mnie zostawi samą.

DULSKA

Idę... idę... mojaś ty, zrób wszystko... ja już z sił opadam!
Wychodzi.

MELA

we drzwiach

Pst... pst... ciociu!...

JULIASIEWICZOWA

A! czego chcesz?

MELA

Cóż mama? pozwala?

JULIASIEWICZOWA

Proszę Meli iść do siebie i nie pokazywać się tutaj!

MELA

Ach, Boże! Boże! co to będzie!

Znika.

SCENA VIII

JULIASIEWICZOWA — ZBYSZKO

JULIASIEWICZOWA

chwilę się waha — potem podchodzi do drzwi ZBYSZKA
Zbyszko! proszę cię tu na chwilę.

kobieta, mężczyzna,
obyczajne

ZBYSZKO

O co chodzi?

JULIASIEWICZOWA

No... wejdźże tu. Trudno ażebym ja do ciebie wchodziła. Jestem na to i za stara... i za młoda.

ZBYSZKO

we drzwiach

Właściwie czego chcesz?

JULIASIEWICZOWA

Przede wszystkim — nie patrz na mnie jak na wroga, bo ja twoim wrogiem nie jestem, mimo twego obchodzenia się ze mną. Mnie się zdaje, że ty nawet będziesz rad pomówić z kimś, kto ma zdrowy rozsądek i z boku patrzy na twoje postępowanie. Chodź no tu... nie ciskaj się. Przecież o wszystkim można podyskutować.

ZBYSZKO

wchodząc do pokoju

Jeżeli o Hance, to nie ma żadnej dyskusji. Tak będzie i basta.

JULIASIEWICZOWA

Naturalnie. I nie wyobrażaj sobie, że ja jestem przeciwna twemu projektowi. Owszem. Skoro chcesz „naprawić” — tylko namawiać cię na to należy. Ciocia chciała, żebym twoją narzeczoną wzięła do siebie — ale...

Kobieta, Obyczaje

ZBYSZKO

No?

JULIASIEWICZOWA

Odmówiłam.

ZBYSZKO

Czemu?

JULIASIEWICZOWA

Mam męża i... *c'est le premier pas qui coute*³³ — a tam, gdzie nie ma zmysłu moralnego, jak u takiej dziewczyny — to nigdy nie wiadomo, co i jak.

ZBYSZKO

Czy to mi miałś do powiedzenia?

JULIASIEWICZOWA

Ach, czekaj!... coś z Hanką trzeba zrobić. Na nową służbę nie pójdzie. Na „stancję” ją oddasz — Boże drogi! — takie *milieu*³⁴ to ostatnia zgnilizna i rozpusta... a przy takich instynktach do dnia ślubu... Może na pensję... ale wątpię, czy wezmą, a potem...

ZBYSZKO

To są wszystko drwiny.

JULIASIEWICZOWA

Wątpię, czy mamcia ją będzie mogła długo trzymać w składziku... Cóż więc zrobisz?

kuszenie, obyczaje

ZBYSZKO

chodzi po pokoju i milczy

JULIASIEWICZOWA

patrzy za nim

Naturalnie — już o jakichkolwiek relacjach ze światem mowy być nie może.

ZBYSZKO

Gwizdź na świat.

JULIASIEWICZOWA

Masz rację. I ja także. Ale... żyjemy w ciągłym kontakcie.

ZBYSZKO

Pluję na kontakt!...

JULIASIEWICZOWA

Naturalnie. Tylko... musicie sobie sami wystarczyć. Nie znam jej — musi mieć dużą inteligencję wrodzoną.

³³*c'est le premier pas qui coute* — najtrudniejszy pierwszy krok; tylko pierwszy krok się liczy. [przypis edytorski]

³⁴*milieu* (fr.) — środowisko. [przypis edytorski]

ZBYSZKO

milczy

JULIASIEWICZOWA

Ty to rozwiniesz — więc z moralnej strony nie ma obawy. Tylko materialna.

ZBYSZKO

Mam ją w pięcie.

JULIASIEWICZOWA

Tak się mówi. Ale ty masz pensji 60 złr. I oprócz tego masę długów. Kondykt w powietrzu. Z tego we troje — to nędza. Hanka nie zarobi nic, chyba że będzie u siebie samej sługą... no, ale i to... a ty przyzwyczajony do puszczenia pieniędzy swoich i nie swoich...

dom, pieniądz

ZBYSZKO

siada na fotelu

Tak będzie, jak powiedziałem.

JULIASIEWICZOWA

Tak. Ale głównie o te pieniądze. Bo niby z czego żyć? Wieczorami możesz pisać. Mój mąż ci da jakie kawałki do odrabiania w domu... ale... i to...

ZBYSZKO

Daj ty mi spokój.

JULIASIEWICZOWA

Bądźmy logiczni. Mieszkanie już jeden pokój z kuchenką 25 do 30-tu. Na życie — gulden, co jest nędzą. Ale — skoro się kochacie... To już cała pensja. A gdzież reszta?

ZBYSZKO

Będę robił długi.

JULIASIEWICZOWA

Mamcia ogłosi — nikt centa nie da. A rodzice jeszcze żyć mogą i trzydzieści lat. Będziesz nędzarzem długo, bardzo długo... no — ale...

ZBYSZKO

Daj ty mi spokój.

JULIASIEWICZOWA

Boże drogi! gdyby to można tak życiu powiedzieć — daj mi spokój — ale ono włązi na kark, jak hydra, i zdławi.

podchodzi do niego i siada na poręczu fotela

Zbyszko! popatrz mi w oczy. Ty żałujesz tego, coś zrobił.

ZBYSZKO

Puść mnie!

JULIASIEWICZOWA

Nie puszczę... Tu się rozchodzi o coś więcej, jak o głupie na złość... matce.

ZBYSZKO

To nie na złość... Ja chciałem raz zetrzeć w proch to podłe, to czarne, co tu jest duszą złych czynów w tych ścianach. Chciałem raz wziąć się za bary z tym czymś nieuchwytnym i...

bunt, walka, klęska

JULIASIEWICZOWA

I wziąłeś się za bary — szamotałeś — pokazałeś kły, a teraz musisz ulec.

ZBYSZKO

Nie muszę... nie ulegnę...

JULIASIEWICZOWA

Masz siły do takiej ciągłej walki?

ZBYSZKO

milczy.

JULIASIEWICZOWA

Aha! aha!... nawet nie odpowiadasz. Ty jesteś zupełnie już wyczerpany. Ciebie ta jedna noc zmogła, a coś dopiero całe takie życie...

ZBYSZKO

Ach ty! ach ty!...

JULIASIEWICZOWA

Cóż ja? Ciocia powiedziała, że ja mam złodziejski spryt. Tak! Bo zgodziłam się z życiem i kradnę to, co jest najmilszego. To jest szczyt mądrości. Walczyć? Don Kiszot!... Śmieszne... zresztą, sam powiedziałeś — wyciągniemy kopytką.

Kondycja ludzka, Mądrość

ZBYSZKO

Ty umiesz budzić we mnie kołtuna...

JULIASIEWICZOWA

Ależ on na chwilę w tobie nie zasnął. Ty się z nim nie borykaj. To na nic. Wiesz sam. Zresztą, co ty od cioci chcesz? Ona cię kocha. Dała ci życie.

Matka

ZBYSZKO

Ha! ha!... ja się na świat nie prosił.

JULIASIEWICZOWA

To komunał. Wychowała cię, według niej, najlepiej.

ZBYSZKO

Najlepiej!... to zgroza słuchać, co ty mówisz.

JULIASIEWICZOWA

Według niej. Wszystko to zrobiła przez miłość dla ciebie. I teraz ona płacze, Zbyszku... ona płacze...

ZBYSZKO

E!

JULIASIEWICZOWA

Nie — e!... to jest... matka.

ZBYSZKO

siada na fotelu zgnębiony.

JULIASIEWICZOWA

podchodzi

No... i co będzie, Zbyszko?

ZBYSZKO

milczy

JULIASIEWICZOWA

No... no...

ZBYSZKO

Jest jeszcze czas.

JULIASIEWICZOWA

Nie, nie — takie rzeczy przecina się od razu. Raz, dwa... Zobaczysz — odetchniesz, jak z tym skończysz.

ZBYSZKO

cicho

Ale jak?

JULIASIEWICZOWA

Już my na to poradzimy.

ZBYSZKO
Będzie skandal.

JULIASIEWICZOWA
A widzisz! a mówileś, że ci o świat nie chodzi!
chwila milczenia
Więc nie będziesz się żenił?

ZBYSZKO
milczy

JULIASIEWICZOWA
I przeprosisz matkę?

ZBYSZKO
Za co?

JULIASIEWICZOWA
Zrób to — obraziłeś ją bardzo. Ona chora, ona biedna.
biegnie do drzwi
Ciociu!

ZBYSZKO
Ale... krzywdą się jej nie stanie.

JULIASIEWICZOWA
Proszę cię, już ja w tym będę. Ciociu.

SCENA IX

ZBYSZKO — DULSKA — JULIASIEWICZOWA

JULIASIEWICZOWA
Ciociu! Zbyszko cofa, co powiedział. Powrócił do rozumu... i przeprosza ciocię.

DULSKA
placze

ZBYSZKO
podchodzi ku niej — całuje ją w rękę i mówi cicho
Przepraszam mamę za to... a! psia krew... psia krew!

DULSKA
do JULIASIEWICZOWEJ
No widzisz... znów klnie.

JULIASIEWICZOWA
Ach, to głupstwo. To nie ma znaczenia.

ZBYSZKO
z wybuchem
Ma! ma! znaczenie... ma!

JULIASIEWICZOWA
Cofasz się?

ZBYSZKO
Tak... tak... będę tym, kim byłem!... a! możecie być dumni.
z wybuchem nerwowym
Ach! jak ja się będę teraz łotrował! jak ja się będę łotrował!...

JULIASIEWICZOWA
Dopóki się nie ożenisz... dobrze nie ożenisz... z panną fajną, z dobrego domu.

ZBYSZKO
Dopóki się dobrze nie ożenię... z posagiem, z kamienicą — z diabłem — z czortem...

małżeństwo, mężczyzna,
upadek

Wybiega do swego pokoju.

DULSKA
Boże! Boże!

JULIASIEWICZOWA
Niech ciocia pozwoli mu wyburzyć się. Główna rzecz zrobiona. Teraz trzeba się wziąć do niej. Ciocia mi daje *carte blanche*³⁵?

DULSKA
Nie rozumiem.

JULIASIEWICZOWA
dochodzi do drzwi
Tadrachowa!

SCENA X

Też same — TADRACHOWA

TADRACHOWA
Rączki całuję... jestem... jestem...

JULIASIEWICZOWA
Moja Tadrachowa, zaszyły tu pewne zmiany. Młody pan żenić się z Hanką nie chce.

obyczaj, służa, krzywda

TADRACHOWA
Jakże to! sam mi to godnie oświadczył.

JULIASIEWICZOWA
Ale się namyślił.

TADRACHOWA
Tak niby — *mir nichts, dir nichts*³⁶?

DULSKA
Pod błogosławieństwem matki.

TADRACHOWA
To duże słowo. No, ale to krzywda dla Hanki, a ja przecie dziecka, com go do Chrztu świętego podawała, ukrzywdzić nie dam.

Chrzest, Obowiązek

JULIASIEWICZOWA
Nikt jej ukrzywdzić nie chce. Pani gospodyni jest bardzo zacna osoba i może tam coś nie coś... Hance da jako odszkodowanie.

DULSKA
cicho
Nie galopuj się.
TADRACHOWA *milczy*.

JULIASIEWICZOWA
No... czy ja wiem, co i jak...

TADRACHOWA
Proszę wielmożnej pani — święty związek małżeński, a pieniądze to całkiem insza inszość.

małżeństwo, pieniądz

JULIASIEWICZOWA
No... tak. Ale dobre i to. Każda inna matka to by dziewczynę wyгнаła bez dobrego słowa. A tu się jeszcze troszczą i chcą coś dodać... No, moja Tadrachowa — przyznajcie, że takich ludzi to mało na świecie.

TADRACHOWA
Ja zawsze mówiłam, że to święte państwo. Ale... krzywda krzywdą...

JULIASIEWICZOWA
E! samiście mówili, że pieniądze wszystko kryją. Jak Hanka mieć będzie coś w Spar-
kasie³⁷, to ani się nikt o resztę nie spyta.

TADRACHOWA
Może być.

JULIASIEWICZOWA
Jak myślicie — co i jak?

TADRACHOWA
Proszę wielmożnej pani — to już Hanki rzecz. Trzeba mi z nią pogadać...

JULIASIEWICZOWA
Naturalnie. Zaraz wam Hankę przyślemy. Chodźmy, ciociu.

TADRACHOWA
Całuję rączki wielmożnym paniom.
DULSKA *wychodzi.*

JULIASIEWICZOWA
I... miejcie rozum. Bo to tylko dobre serce pani, a żaden mus. Rozumiecie?

TADRACHOWA
Niby...
Wchodzi HANKA — JULIASIEWICZOWA wychodzi.

SCENA XI

TADRACHOWA — HANKA

TADRACHOWA
ogłąda się
Chodź tu!... chodź!

HANKA
Jak się macie.

TADRACHOWA
A to ci dopiero! a to ci dopiero!

HANKA
Wiecie? no!

TADRACHOWA
A jakże... chciał się żenić.

HANKA
A!...

TADRACHOWA
A teraz nie chce.

HANKA
A niech go pokręci z jego żenieniem. Co mi tam po takim ożenku. Ja do tego, czy
co? Poniewierajom mną już od wczoraj. Myśleli, że wielki cymes.

TADRACHOWA
Zawszeć to — honorowo.

HANKA
E!...

honor, małżeństwo, pozycja
społeczna, służa

³⁵*carte blanche* (fr.) — dosł. białą kartę; dawać *carte blanche*, oznacza dawać wolną rękę. [przypis edytorski]

³⁶*mir nichts, dir nichts* (niem.) — mnie nic, tobie nic; idiom: ni z tego ni z owego. [przypis edytorski]

³⁷*Sparkasa* (z niem.) — kasa oszczędnościowa. [przypis edytorski]

TADRACHOWA

I byłabyś panią — kamieniczną.

HANKA

E!...

TADRACHOWA

Lepiej, jak za tego twego *finansa*. Bo choć to niby coś, ale zawsze trybelulka.

HANKA

To moja rzecz. Ale by mną nikt nie poniewierał. Każdy ma swój honor.

TADRACHOWA

To ty nie obstajesz, żeby się pan z tobą żenił.

HANKA

Powiedziałam — co mi taki morowicz. Niech ta będzie moja krzywda.

TADRACHOWA

Oni cię ta nie ukrzywdzą. Chcą ci dać coś na rękę.

HANKA

placze

Daj ta matka chrzestna spokój... daj ta matka chrzestna spokój...

TADRACHOWA

Ty jesteś durna — durna. Młoda jesteś i nie wiesz, co to świat. Jak będziesz mieć pieniądze, to będziesz mocarna... Ta czego beczysz? Ta już tamto przepadło. Teraz jeno żeby cię nie skrzywdzili.

pieniądz

HANKA

jak wyżej

Daj ta matka chrzestna spokój...

TADRACHOWA

Ta to żadna łaska — ja już za ciebie będę gadać... ja cię skrzywdzić nie dam.

HANKA

podrażniona

Daj ta matka chrzestna spokój.

SCENA XII

Też same — DULSKA — JULIASIEWICZOWA

JULIASIEWICZOWA

No i cóż? naradziłyście się? Trzeba się spieszyć, bo już późno. Czas iść do miasta.

TADRACHOWA

z innego tonu

Proszę wielmożnych pań — to tak. Hanka gada, że wielmożny pan sam obiecywał ożenek...

JULIASIEWICZOWA

Pan żartował. Hanka tego na serio nie myśli.

TADRACHOWA

Byli świadkowie, proszę łaski wielmożnej pani.

DULSKA

Kto?

TADRACHOWA

Wielmożna pani gospodyni.

DULSKA

To bezczelność.

JULIASIEWICZOWA

Zaraz, zaraz. Tu już mowy nie ma o ożenku. Pan żartował, powtarzam wam! Hanka dobrze wiedziała, co robi.

TADRACHOWA

Ja za nią, jak za siebie...

JULIASIEWICZOWA

A że ciocia chce coś z łaski zrobić, to powinniście być wdzięczni... Więc ja tak myślę, że...

bunt, przemiana

DULSKA

cicho

Nie galopuj się.

JULIASIEWICZOWA

No... kilkadziesiąt koron...

Nagle HANKA podstępnie do stołu i staje zuchwale pomiędzy nimi.

HANKA

Ja ta będę gadać.

obyczaj, pieniądz, służa,
walka

TADRACHOWA

Hanus, czekaj... ja.

HANKA

Daj ta matka chrzestna spokój. Jak chcą mi moją krzywdę płacić — niech płacą!!!

DULSKA

Patrzcie, jak się rozzuchwaliła.

HANKA

A ino... płacicie! płacicie!... A nie — to chodź matka chrzestna, i tak zapłacą. Są sądy i alimenty, a ja przysięgnę...

sprawiedliwość, sumienie

DULSKA

Jezus, Maria! tego tylko brakuje.

JULIASIEWICZOWA

Dziewczyno! i ty miałabyś sumienie?

HANKA

O! a że mną to mieli sumienie zrobić to, co zrobili? Jak nie mieli sumienia, to niech teraz płacą!

TADRACHOWA

Hanka... ta nie krzycz.

HANKA

Daj ta matka chrzestna spokój! Ja się sama za moją krzywdę upomnę. A Jagusia Wajdówna nie wyprawowała to u nas alimentów? co? Jak kto był bez sumienia nade mną, to i ja nad nim sumienia mieć nie będę.

DULSKA

do JULIASIEWICZOWEJ

Zlituj się — daj jej, co chce — tylko nie dopuść do skandalu...

JULIASIEWICZOWA

Ileż chcesz?

HANKA

Dajcie tysiąc koron.

DULSKA

Co?

HANKA
Tysiąc koron.
Chwila milczenia — kobiety mierzą się długimi spojrzzeniami.

JULIASIEWICZOWA
cicho
Niech ciocia da, bo będzie skandal.

DULSKA
Boże mój drogi!...
do HANKI
Cóż ty ze skóry mnie chcesz obdrzeć?

HANKA
A mnie tu w tym domu nie obdarli z uczciwości? Ja prosiłam się, żeby mnie puścić.
Chodźcie, matko chrzestna!

DULSKA
Czekajcie... Ale musicie się podpisać że nie macie do nas żadnego żalu i że jesteście załagodzeni.

HANKA
ponuro
Podpiszę!

DULSKA
I nigdy się nas czepiać nie będziesz?

HANKA
Ja nigdy. Ale co ta ono zrobi jak dorośnie, to już jego rzecz i Pana Boga.

DULSKA
Do tej pory ja już żyć nie będę. Chodźcie!...
Wychodzą do sypialni.

SCENA XIII

JULIASIEWICZOWA — MELA

MELA
Ciociu!

JULIASIEWICZOWA
we drzwiach
Czego?

MELA
Ciociu, co się dzieje? Hesia, cały czas podsłuchuje i tak się śmieje... co się dzieje?...

JULIASIEWICZOWA
Nic. Wszystko w porządku.

MELA
Chwała Bogu!...

JULIASIEWICZOWA wchodzi do sypialni — po chwili wychodzi HANKA, TADRACHOWA,
DULSKA.

SCENA XIV

HANKA — TADRACHOWA — DULSKA — JULIASIEWICZOWA — *później* ZBYSZKO — HESIA —
MELA

DULSKA
A teraz kuferek i jazda — żeby mi was w minutę nie było.

pozycja społeczna, służa,
duma

TADRACHOWA

Idziemy, proszę łaski pani. Całujemy rączki.

HANKA

Ta chodźcie, matko chrzestna, ta co się kłaniacie.

Wychodzi z TADRACHOWĄ.

DULSKA

Ach!...

upada na sofę

Jezus, Maria! co za dzień!... no!... ledwo żyję... przecież to straszne, co ja przejść musiałam. Tysiąc koron!...

JULIASIEWICZOWA

Widziała ciocia, że był nóż na gardle.

DULSKA

Tak, tak...

JULIASIEWICZOWA

Do widzenia ciocia. Idę do siebie. I ja dostałam migreny z tego wszystkiego. Ale... może teraz ciocia mogłaby nam mieszkanie wynająć?

rodzina, skąpiec

DULSKA

Nigdy... u mnie dom spokojny, moja droga... potem, możecie nie zapłacić, a ja teraz muszę odbić to, co mi wydarli.

JULIASIEWICZOWA

Ciocię to nic już nie nauczy...

DULSKA

wyniosłe

A czegoż to ma *mnie* uczyć i kto? Ja sama, dzięki Bogu, wiem co i jak się należy.

JULIASIEWICZOWA *wzrusza ramionami i wychodzi* — DULSKA *biegnie do drzwi* ZBYSZKA.

Zbyszko — idź do biura!

do dziewcząt

Hesia, kurze ścierać... Mela, gamy...

do sypialni

Felicjan... do biura...

Wpada HESIA.

Żywo... Mela!...

Wchodzi MELA.

Otwieraj fortepian... no! będzie znów można zacząć żyć po Bożemu...

Wybiega do kuchni — w głębi przez przedpokój widać jak TADRACHOWA z HANKĄ przynoszą kufel.

MELA

biegnie ku nim

Andziu! Andziu! gdzie ty idziesz? Ty idziesz całkiem!

HANKA

Całuję rączki panience... jedna panienka tu co warta. Niech się ta panience powodzi... a innym to niech...

Robi groźny gest ręką.

sluga

MELA

biegnie do drzwi ZBYSZKA

Zbyszko! Hanka się wyprowadza!... Zamknął się... Zbyszko!

HESIA

Mela! zwariowałaś!...

Słychać ciężkie zamknięcie drzwi.

MELA

rozpacz, śmiech

Mama ją wyrzuca, Zbyszko!... Już drzwi się za nią zamknęły.
biegnie do okna
Nie widać jej... o!... idzie — niesie kuferek... Gdzie ona idzie? Taki śnieg!... znikła za rogiem. Boże mój!

Placze.

HESIA

śmiejąc się

A ja wiem! a ja wiem! wszystko słyszałam — co to? świeci się coś... papierek...

Na czworakach pełza pod fortepian.

MELA

stoi przy oknie, oparta o framugę

Gdzie ona tak poszła? ona była zapłakana...

HESIA

tarza się po scenie i śmieje się

A ja wiem! a ja wiem!

MELA

Hesia, nie śmieć się... tu stało się coś bardzo złego. *Jakby kogoś zabili...* Hesia! Ona się jeszcze utopi!

Zbrodnia

HESIA

przewracając się po podłodze

Ona się nie utopi!... wzięła tysiąc koron i pójdzie za swojego *finanz wacha!*

MELA

z jakąś tragiczną rozpaczą

Cicho, Hesia! Cicho! nie śmieć się, Hesia!

HESIA

jak wyżej

Ona wzięła tysiąc koron! i pójdzie za swego *finanz wacha.*

Kurtyna zapada.

Wszystkie zasoby Wolnych Lektur możesz swobodnie wykorzystywać, publikować i rozpowszechniać pod warunkiem zachowania warunków licencji i zgodnie z Zasadami wykorzystania Wolnych Lektur.

Ten utwór jest w domenie publicznej.

Wszystkie materiały dodatkowe (przypisy, motywy literackie) są udostępnione na Licencji Wolnej Sztuki 1.3. Fundacja Wolne Lektury zastrzega sobie prawa do wydania krytycznego zgodnie z art. Art.99(2) Ustawy o prawach autorskich i prawach pokrewnych. Wykorzystując zasoby z Wolnych Lektur, należy pamiętać o zapisach licencji oraz zasadach, które spisaliśmy w Zasadach wykorzystania Wolnych Lektur. Zapoznaj się z nimi, zanim udostępnisz dalej nasze książki.

E-book można pobrać ze strony: <http://wolnelektury.pl/katalog/lektura/moralnosc-pani-dulskiej>

Tekst opracowany na podstawie: Gabriela Zapolska, *Moralność pani Dulskiej*: komedia w trzech aktach, nakł. i druk Tow. Akc. S. Orgelbranda S-ów, Warszawa 1907

Wydawca: Fundacja Nowoczesna Polska

Publikacja zrealizowana w ramach projektu Wolne Lektury (<http://wolnelektury.pl>). Reprodukacja cyfrowa wykonana przez Bibliotekę Narodową z egzemplarza pochodzącego ze zbiorów BN.

Opracowanie redakcyjne i przypisy: Aleksandra Sekuła, Olga Sutkowska.

ISBN 978-83-288-1075-4

Wesprzyj Wolne Lektury!

Wolne Lektury to projekt fundacji Wolne Lektury – organizacji pożytku publicznego działającej na rzecz wolności korzystania z dóbr kultury.

Co roku do domeny publicznej przechodzi twórczość kolejnych autorów. Dzięki Twojemu wsparciu będziemy je mogli udostępnić wszystkim bezpłatnie.

Jak możesz pomóc?

Przekaż 1,5% podatku na rozwój Wolnych Lektur: Fundacja Wolne Lektury, KRS 0000070056.

Wspieraj Wolne Lektury i pomóż nam rozwijać bibliotekę.

Przekaż darowiznę na konto: [szczegóły na stronie Fundacji.](#)